

Zavod za proučavanje kulturnog razvijetka

Odeljenje za istraživanje

Trivo Indjić

SAMOUPRAVNI PREOBRAZAJ UMETNIČKIH UDRUŽENJA

Umetnički društvo "Sloboda" u Beogradu je uveo samoupravni preobrazaj.
Upravnim odborom su izabrani predsednik, vicepredsednik i sekretar. Upravni
odbor je odgovoran za sva poslovna i finansijska pitanja društva. Prema
rezoluciji o samoupravnom preobrazaju, upravni odbor je obavešten da će
biti organizovan u skladu sa zakonom o samoupravnoj organizaciji u umetničkim
društvima.

Beograd, decembar 1984

S A D R Ž A J

UVODNA BELESKA

I. PREDMET ISTRAZIVANJA-PROMENE U UDRUŽENJIMA UMETNIKA

II. PROMENE U ORGANIZACIJI UDRUŽENJA

III. STAVOVI ČLANSTVA O PROMENAMA U UDRUŽENJIMA

IV. ZAKLJUČAK

V. PRILOZI:

**1. Podsetnik za razgovor sa rukovodicima
umetničkih udruženja**

2. Upitnik za članove umetničkih udruženja

UVODNA BELEŠKA

Ovo istraživanje obavljeno je od aprila do jula 1984 godine. Obrada podataka dobijenih anketom i intervjuima sa rukovodicima umetničkih udruženja kao i pisanje elaborata završeni su u jesen 1984. U anketiranju su učestvovali Vesna Bajić, apsolvent Fakulteta za pozorište, radio, film i televiziju i Vuk Panić, student Filološkog fakulteta u Beogradu. Vesna Bajić je, pored anketiranja, takođe uspešno učestvovala u svim fazama nacrta i razrade projekta istraživanja, kao deo njene stručne prakse u okviru fakultetske nastave. Statističke podatke iz ankete među članovima umetničkih udruženja obradjivala je Mira Biljetina, sekretar Odeljenja za istraživanje Zavoda za proučavanje kulturnog razvijatka.

I. PREDMET ISTRAŽIVANJA - PROMJNE U UDRIŽENJIMA UMETNIKA

U okviru svojih istraživačkih poslova i interesovanja Zavod za proučavanje kulturnog razvijatka je posvećivao pažnju i problemima umetničkih udruženja u SR Srbiji. Tako je još 1969 godine, neposredno posle osnivanja Zavoda, grupa istraživača Zavoda (R. Mišić-Mišić, M. Nemanjić i M. Ivanišević) sprovele jedno istraživanje o položaju i ulozi umetničkih udruženja. Ono je prezentirano javnosti u vidu posebne publikacije Zavoda, pod istoimenim naslovom, čiji su autori Miloš Nemanjić i Radmila Mišić-Mišić. Bilo je to iscrpno sagledavanje svih vidova delatnosti umetničkih udruženja, položaja njihovog članstva, organizacionih struktura, odnosa sa društvenom zajednicom i sa drugim društvenim organizacijama, materijalnog položaja i načina finansiranja udruženja, odnosa unutar samih udruženja, itd. Istraživanje je zasnovano na anketiranju samih članova (198 ispitanika) i na intervjuima sa funkcionerima umetničkih udruženja, kao i na svim drugim raspoloživim podacima (statističkoj gradji, sekundarnim izvorima-materijalima samih udruženja, podacima iz štampe, itd). Istraživanja je obuhvatilo svih trinaest tadašnjih udruženja koja su okupljala umetnike stvaraoce i reproduktivne umetnike (a koja su tada imala ukupno 5.223 člana). Ta udruženja su bila sledeća: Udruženje baletskih umetnika, Udruženje dramskih umetnika, Udruženje estradnih umetnika, Udruženje književnika, Udruženje književnih prevodilaca, Udruženje kompozitora, Udruženje likovnih umetnika, Udruženje likovnih umetnika primenjenih umetnosti, Udruženje muzičara opersko-simfonijske muzike, Udruženje muzičara džez i zabavne muzike, Udruženje filmskih radnika, Udruženje muzičkih umetnika, i Udruženje filmskih režisera i scenarista.

I nakon ovog pionirskog istraživanja, Zaved je povremeno analizirao kretanja i promene u delatnosti umetničkih udruženja. Poslednji njegov prilog ovoj temi jeste dokumentarističko istraživanje čija je namena bila da se izradi jedan temeljit i bogato informativan vodič kroz umetničke i staleška udruženja u oblasti kulture u SR Srbiji (bez pokrajina), i da se stvori i redovno ažurira specifična baza podataka o umetničkim i drugim udruženjima u oblasti kulture, namenjena ne samo istraživačkim potrebama Zavoda nego i svih korisnika njegovih dokumentarističkih fondova. Ovo istraživanje, čiji je autor Silvija Madjanović, objavljeno je kao posebna publikacija Zavoda pod naslovom "Vodič kroz umetnička i staleška udruženja u oblasti kulture u SR Srbiji (bez pokrajina)" a sadrži sve relevantne podatke o 64 udruženju, sa stanjem u 1981-82 godini. Ti podaci obuhvataju naziv, adresu, organizacionu strukturu udruženja, osnovne podatke iz njegove istorije, broj i vrste članstva, ciljeve udruživanja, šta obezbeđuje članstvu, izvore finansiranja, pregled redovnih delatnosti udruženja, podatke o informativno-dokumentarnoj delatnosti udruženja, o članstvu u srednjim međunarodnim ili nacionalnim asocijacijama, o međjurepubličkoj i međunarodnoj saradnji, i niz drugih korisnih informacija.

Ovog puta smo želeli da, u skladu sa željama naručiova istraživanja - Republičke zajednice kulture SR Srbije, posvetimo pažnju samoupravnom preobražaju umetničkih udruženja koji je izazvan primenom najnovijeg Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana koji je usvojila Skupština SR Srbije u aprilu 1982 godine, a koji je objavljen u Službenom glasniku SR Srbije br. 24, od 30 aprila 1982 godine. Taj Zakon je, naime, na drugačiji način regulisao materiju udruženja građana i društvenih organizacija, stavivši van snage predjačni Zakon o udruženjima gra-

djana donet 1972 godine i menjan 1977 godine (videti Službeni glasnik SR Srbije br. 53/72 i br. 30/77). Ove legislativne promene stavljaju u sasvim novu situaciju i postojeća umetnička udruženja, koja su novim propisima obavezna da svoje delovanje i svoju organizacionu strukturu prilagode zahtevima zakonodavca.

Na osnovu ovog, najnovijeg zakona o udruženjima građana, dat je i rok za njegovu primenu od dve godine, što znači da sve društvene organizacije i udruženja građana treba da prilagode svoj način organizovanja i rada odredbama zakona, i to do aprila meseca 1984. godine. Zakon nameće temeljnu reorganizaciju i udruženja, pre svega njihovo pretvaranje u saveze udruženja građana putem samoupravnog sporazumevanja, zatim donošenje novih ili usklajivanje postojećih samoupravnih normativnih akata vezanih za delatnost udruženja, sticanje finansijskih sredstava udruženja i sl., a posebno uključivanje udruženja u sistem organizovanja Socijalističkog saveza radnog naroda. Stari zakon o udruženjima građana posmatrao je udruživanje građana kao građansko-pravnih lica. Novi zakon ide u korak sa promenama u političkom sistemu u celini i uređuje materiju udruživanja građana kao sastavni deo političkog sistema samoupravljanja i konstitutivni deo SSSR "kao fronta organizovanih socijalističkih snaga sa SFRJ na čelu". Na osnovu novog Zakona Izvršne veće Skupštine SR Srbije je, na sednici od 10 novembra 1982, donele Uredbu o registraciji društvenih organizacija i udruženja građana (objavljeno u Službenom glasniku SRS, br. 57, od 4 decembra 1982 godine). Sledeće godine, 24. maja 1983, na osnovu zakona je zaključen tzv. Društveni dogovor o merilima za utvrđivanje postojanja obeležja društvene organizacije. Dogovor su

zaključile sledeće strane - potpisnice: Republička konferencija SSRN Srbije, Republička konferencija Saveza socijalističke mladine Srbije, Veće Saveza sindikata Srbije, SUBNOR Srbije, i Izvršno veće Skupštine SR Srbije. Ovaj dogovor detaljnije razradjuje mera za utvrđivanje postojanja obeležja društvene organizacije prilikom njenog upisa u registar društvenih organizacija. Pri Republičkoj konferenciji SSRN Srbije postoji Koordinacioni odbor za aktivnost društvenih organizacija i udruženja građana, koji prati sprovođenje politike SSRN u ovom domenu i pruža neposrednu pomoć udruženjima i njihovim savezima. Ovaj odbor je povremeno dava i izvesna tumačenja zakonskih odredaba vezanih za rad udruženja, a isto tako je sačinio i uzorak dokumenta za izradu samoupravnog sporazuma o udruživanju u savez društvenih organizacija, odnosno udruženja građana.

Time je zakonska normativa kojom se reguliše rad i osnivanje udruženja građana, a među ovima su i umetnička udruženja, u celini zaokružene.

Prema zaključcima Koordinacionog odbora čitava aktivnost na sprovođenju Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana trebalo je da se okonča do kraja aprila 1984 godine, tj. da se ova važna oblast društvenog života do tog roka saobrazi u svom radu odredbama nogog zakonodavstva. Međutim zbog složenosti postupka preobražavanja organizacione i pravne strukture, kao i zbog brojnosti društvenih organizacija i udruženja građana u Republici, odlučeno je da se ovaj rok poméri do kraja 1984 godine.

Kao što se vidi, naše istraživanje umetničkih udruženja podudara se sa razdobljem njihove punе organizacione transformacije. Naručilac ovog istraživanja je Republička zajednica kulture SR Srbije i njeno interesovanje je bilo upravo usmereno na pitanje šta

se u ovoj fazi samoupravnog menjanja okvira i sadržaja delovanja umetničkih udruženja dogodja, kakav je karakter promena koje su zahvatile statusni i organizacioni model udruženja i kako je članstvo ovih udruženja prihvatio pomenute izmene, da li je aktivno učestvovalo u njima, da li su one doprinete povećanju demokratičnosti rada unutar udruženja i koji novi problemi izviru iz pomenute transformacije. Istraživanje, dakle, treba da sagleda jedan trenutak dinamike umetničkih udruženja, koji je došao spolja, na podsticaj društvenopolitičke zajednice, da utvrdi do kog je stepena došla samoupravna transformacija umetničkih udruženja i kako se članstvo ovih udruženja ponašalo u toku tog procesa, odnosno, da li je ono bilo dejstvujući činilac pomenutih promena i kako ocenjuje te promene.

One što je činilo glavnu teškoću ovog istraživanja jesu činjenice da se one odvija u vreme dok traju same promene koje su predmet istraživanja. Od aprila do jula 1984 godine obavili smo anketiranje članova udruženja, kao i intervjuje sa rukovodicima umetničkih udruženja. I dok sa anketom među članstvom nije bilo nikakvih teškoća, dotle je bilo više otežavajućih okolnosti u kontaktu sa rukovodstvima udruženja. Naime mnoga udruženja još su bila u toku reorganizacije, u fazi pisanja, izrade novih samoupravnih dokumenata koje je nametnuo Zakon o društvenim organizacijama i udruženjima građana, ili pak njihovog usvajanja. U nekoliko slučajeva su rukovodiočci udruženje odbili da izadju u susret istraživačima, navodeći kao razlog upravo fluidnost situacije, da su oni u prelaznom razdoblju (to jest da ili odlaze sa dužnosti ili da su upravo izabrani i da još ne znaju šta se dogodja u udruženju), da je još neizvesno kako će se članstvo izjasniti, da su u pitanju letnji meseci kada inače zamire rad u udruženjima, ili su

se pak pravdali svojom profesionalnom zauzetošću (u udruženju rade kao volonteri). Naravno, i to je podatak o stanju u kome se nalaze udruženja, a pogotovu je indikativno odbijanje rukovodilaca da se otvore prema javnosti i da učestvuju u jednom kolektivnom naporu da se sagleda i preispita trenutak u kome se jedna društvena akcija izmene stanja odvija.

Anketom među članstvom udruženja obuhvaćeno je 200 ispitanika - članova udruženja. Iz svakog udruženja uzeto je razmerno enoliko ispitanika (metodom sluđajnog uzorka) koliki je procentualni udeo broja članova svakog udruženja u ukupnom broju članova svih umetničkih udruženja u SR Srbiji (bez pokrajina). Mi smo se opredelili za dvadeset umetničkih udruženja (svesno isključujući brojna udruženja koja okupljaju estradne umetnike najrazličitijeg profila, kao i amatere), koja su, prema evidenciji dokumentacije Zavoda za proučavanje kulturnog razvijatka, u godini 1982 okupljala 7025 članova. Pomenuti uzorak, koji nije mogao biti veći kako zbog rokova u okviru kojih je trebalo završiti istraživanje tako i zbog ograničenih materijalnih sredstava, ipak dopušta da se identifikuju neki značajni pokazatelji kretanja i stanja populacije okupljene u umetničkim udruženjima, pogotovo što je u njemu obuhvaćeno i članstvo udruženja van Beograda: iz Čačka, Niša, Novog Sada, Prištine i Požarevca. Ovo je važna karakteristika uzorka, jer je, uprkos izraženoj metropolizaciji udruženja - u Beogradu je koncentrisano izmedju 80 i 90 odsto članstva svih umetničkih udruženja sa teritorije SR Srbije (bez pokrajina) - deo članstva aktivan i u mestima u unutrašnjosti.

U uzorku su se našli članovi sledećih udruženja, na koje je i inače koncentrisana pažnja celog ovog istraživanja:

1. Udruženje filmskih umetnika

2. Udrženje samostalnih filmskih glumaca
3. Udrženje filmskih i televizijskih umetničkih saradnika
4. Udrženje književnika
5. Udrženje književnih prevodilaca
6. Udrženje likovnih umetnika
7. Udrženje likovnih umetnika primenjenih umetnosti i dizajnera
8. Udrženje samostalnih umetnika fotografije
9. Društvo umetničkih kritičara
10. Udrženje muzičkih umetnika
11. Udrženje kompozitora
12. Udrženje orkestarskih umetnika
13. Udrženje muzičara džeza i zabavne muzike
14. Udrženje dramskih umetnika
15. Udrženje pozorišnih kritičara i teatrologa
16. Udrženje dramskih pisaca
17. Udrženje baletskih umetnika
18. Udrženje televizijskih reditelja
19. Udrženje TV scenografa i kostimografa
20. Udrženje TV kamermana SFRJ.

Od svih ovih udruženja jedino je Udrženje TV kamermana jedinstveno za celu Jugoslaviju (okuplja kamermane iz svih osam jugoslovenskih TV centara), i od 140 njegovih članova, većina se nalazi u SR Srbiji, odnosno u Beogradu, pa je zato i uzeto kao predmet istraživanja umetničkih udruženja u Srbiji.

Obavljeni su intervjuji sa rukovodiocima sledećih udruženja umetnika: ULJUUDS, UEBUS, Udrženje muzičkih umetnika, Udrženje kompozitora, Udrženje baletskih umetnika, Udrženje orkestarskih umetnika, Udrženje filmskih umetnika, Udrženje književnika, Udrženje književnih prevodilaca, Udrženje likovnih umetnika, Udrženje likovnih umetnika primenjenih umetnosti i dizajnera, Udrženje samostalnih umetnika fotografije, Društvo umetničkih kritičara, Udrženje pozorišnih kritičara i teatrologa, Udrženje dramskih pisaca, Udrženje baletskih umetnika, Udrženje televizijskih reditelja, Udrženje TV scenografa i kostimografa, Udrženje TV kamermana SFRJ.

ževnika, Udrženje TV kamermana i Udrženja književnih prevodilaca.

Ovi intervjuji imali su za cilj prikupljanje informacija o strukturi udruženja, o promenama u njoj, o sastavu članstva i njegovom broju, o prvcima promena do kojih je došlo u udruženjima posle najnovijeg zakona o udruženjima, o učešću članstva u tim promenama, kao i da pruže uvid u subjektivno vidjenje novonastale situacije od strane grupe rukovodilaca umetničkih udruženja (kako oni ocenjuju pomenute promene, aktivnost članstva u njima, uticaj društva na udruženja i udruženja na društvo i sl.). Kontrast u stavovima i ocenama grupe rukovodilaca i uzorka sačinjenog od članova udruženja doprinosi objektivnijem sagledavanju postojećih procesa kojima su izložena udruženja umetnika.

II. PROMENE U ORGANIZACIJI UDRUŽENJA

Udruženja umetnika se definišu kao dobrovoljne organizacije gradjana radi ostvarivanja zajedničkih interesa, ciljeva i potreba i radi zaštite posebnih interesa koji preizilaze iz umetničke delatnosti i poziva umetnika. U našem društvenom sistemu to je istovremeno i interesna grupa, u svome tradicionalnom određenju, i profesionalna grupa (jer ima članova koji se umetničkom aktivnošću bave isključivo kao profesijom), a nekad debija i karakteristike tzv. grupa za pritisak (narоčito onda kada se preko udruženja žele ostvariti izvesna sindikalna prava, socijalne beneficije ili javna prava članova).

Već smo ukazali na činjenicu da su udruženja umetnika kao udruženja gradjana u punoj meri normativno oblikovana postoje-

cim, pozitivnim zakonodavstvom. Time se u stvarnosti iskazuje interes društva da nadzire i usmerava jedan značajan deo svoje aktivnosti, jer ustav i zakoni precizno određuju pod kojim uslovima postoji sloboda udruživanja i kada je njeno korišćenje protivno legalnim normama.

Ova dualistička priroda umetničkih udruženja ozbiljnije je tretirana u pomenutom radu M. Nemanjića i R. Mikašinović-Grujić.^{1/} Oni s pravom konstatuju kako funkcija umetničkih udruženja "može biti dvostruka: s jedne strane ona zastupaju i štite interese umetnika, s druge strane ona su pogodan instrument za uticaj društva na umetničke delatnosti. Od karaktera tog uticaja i od ravnoteže koju udruženje uspe da uspostavi u toj svojoj dvostrukoj ulozi može u velikoj meri da zavisi umetnost jednog razdoblja. Ako je uticaj društva otvoreniji i usmeren na ostvarivanje određenih obrazaca u umetnosti, kao što je bilo slučajeva, onda dolezi čak do sputavanja prave umetnosti, do njenog prelaženja na kolosek konformizma. A uvek kada je potreba za zaštitom sopstvenih interesa i obezbeđenjem elementarnih uslova za umetničku delatnost izrazito naglašena, stvara se mogućnost potčinjavanja umetnosti interesima politički organizovanog društva". (O. c. str. 6).

U meri u kojoj i jugoslovensko društvo postaje složenije i modernije, to jest razvijenije, utoliko su brojnija i raznovrsnija udruženja građana. Ona podstiču i razvijaju slobodnu i profesionalnu delatnost i preduzimljivost ljudi radi zadovoljavanja njihovih potreba i interesa. I umetničke profesije doživljavaju svoj razmah, čine dinamički elemenat ovih procesa. Pre svega ras-

1/ M. Nemanjić-R. Mikašinović-Grujić: Položaj i uloga umetničkih udruženja u SR Srbiji, Zavod za proučavanje kulturnog razvijanja, Beograd, 1969, str. 5-6.

te broj umetnika, čak u toj meri da je u pojedinim granama umetnosti već vidna njihova prekobrojnost; razgranato je umetničko školstvo, stvoreno je mnoštvo novih umetničkih institucija, razvilo se široke i slojevito umetničko tržište, itd. Društvo u globalu postaje svesno kulturnih potreba svojih članova i razvija niz mera kulturne politike koje stimulišu umetničku produkciju i delatnost umetnika. Zbog toga je prirodno da nastupi i jedan dublji i ozbiljniji trend institucionalizacije umetničkih profesija, koji se naročito ogleda u rastu i širenju umetničkih udruženja.

Ova institucionalizacija se izražava pre svega postojanjem zvaničnih metoda i kanala verifikacije umetničkog zvanja (školski sistem, izgradjeni kriteriji za prijem u staleška udruženja) u pogledu koje se šire i ingerencije udruženja (naročito za ona zanimanja za koja sve deskora nismo imali redovan sistem školskog obrazovanja, već tsv. sistem obrazovanja uz rad), profesije, potom sve više ulaze u zvanične nomenklature zanimanja, koje omogućuju sticanje određenih zakonskih prava i prednosti. Šta više, čak se donose i posebni zakonski propisi kojima se reguliše područje i društveni status određenih umetničkih delatnosti (na pr. estradnih umetnika, pozorišnih umetnika, filmskih radnika, itd), ili se, pak, takvi zahtevi već duže vremena čuju u našoj sredini. Na osnovu pripadnosti određenoj umetničkoj profesiji i staleškom udruženju, stiču se i vrlo značajna prava iz oblasti socijalnog, zdravstvenog, penzionog osiguranja, prava na niz drugih beneficija (iz oblasti autorskog i izvodjačkog prava, carinskog režima, poreskog sistema, prava na stan i radnu prostoriju, itd). Osnovni cilj najvećeg broja umetničkih udruženja i jeste, kao što smo već rekli, zaštita posebnih profesionalnih interesa, i najveći procenat njihove aktivnosti odnosi se na rešavanje ovih prob-

lema. Tamo gde su priznata i prihvadena tradicionalna umetnička zanimanja i aktivnosti (na pr. pisac, glumac, vajar), nema mnogo nedoumica oko društvenog statusa profesije. Teškoće nastaju sa razvojem novih profesija u području umetnosti ili blisko vezanih za umetničku delatnost. Ovaj drugi proces zahvatio je i našu zemlju, pa se suočavamo i sa pojavom novih zanimanja koja tek treba da se izbore za svoj odgovarajući status u ovoj sredini. To je slučaj sa profesijama vezanim za ekspanziju, na primer, radija i televizije, video kulture uopšte (na pr. TV kamermani, snimatelji tona, TV scenaristi, scenografi ili kostimografi, itd), dizajna ili područja organizacije kulturno-umetničkih delatnosti (animacija, organizacija, rukovodjenje kulturnim programima i sl), umetničke kritike i publicistike, itd.

Brojčani porast udruženja (po vrstama i članstvu) poslednje decenije mora se, dakle, objasniti ovim procesima nove profesionalizacije umetničkog rada.

Iz razgovora sa rukovodicima umetničkih udruženja primedjuje se i njihovo opšte uverenje da se institucionalna pozicija udruženja znatno pomera ka pozicijama tradicionalnog sindikalizma (gde je pre svega dominantan stav članstva da treba raditi na zaštiti i promociji staleškog interesa: na pr. autorskih prava, a i klasičnih socijalnih prava: prava na socijalne i drugo osiguranje na rad, i sl). Dok je u ranoj fazi izgradnje jugoslovenskog političkog sistema, prvih decenija posle drugog svetskog rata, umetničko udruženje imalo naglašene društvene-političke i ideoološke funkcije (na pr. podrška i popularizacija političkih i, naročito, kulturnopolitičkih stavova vlasti), danas se, ili bolje rečeno, poslednju deceniju se uočava trend njegove sindikalizacije. Ovoj pojavi naročito doprinosi nastanak institucije "slobodnog umetni-

"ka", osobe koja se posvećuje umetničkoj delatnosti kao svojoj životnoj karijeri, ali nije ili ne želi biti u stalnom radnom odnisu sa kulturno-umetničkim institucijama. Zaštita prava slobodnih umetnika i rešavanje njihovog socijalnog i materijalnog statusa nametnulo je umetničkim udruženjima niz novih funkcija, prava i obaveza. Kada je 1982 godine donet republički Zakon o samostalnom obavljanju umetničke delatnosti, udruženjima se dodeljuju ovlašćenja da verifikuju status "samostalnih" i da ih, u pogledu socijalnog statusa i prava, što više približe "zaposlenima". Komentarišući ovu situaciju, arh. Branko Pešić, referent na skupštini ULUPUDS 14. maja 1984, kaže:

"Već su se javile ideje da se i udruženja stvaraju po liniji "samostalnih", odnosno "zaposlenih". Nesporazum je nastao i oko socijalnih i penzijskih prava "samostalnih", o čemu je ovih meseci bilo dosta rasprava, pogadjanja, itd. Naglašavam da smo svi nesigurni i krajnje nezadovoljni datom situacijom i rešenjima. Sve ove nove zakonske regulative traže ogroman administrativan posao, popunjavanje formulara, vodjenje evidencije, rad komisija, pisanje, dopisivanje, odluke, žalbe, molbe, zameranja, itd. Pravo malo carstvo birokratije koje se uvuklo u naša udruženja bez ikakve potrebe, ni kulture, ni umetnika. Kao da su prošla stara dobra vremena kada smo govorili o umetnostima, o izložbama, o stvaralaštvu. Sada govorimo o evidenciji, pravima, registrovanju, samostalnim, nesamostalnim, itd".²⁾

2) Arh. Branko Pešić: POLOZAJ PRIMENJSNIH UMETNIKA I NJIHOVO
MESTO U KULTURI I PRIVREDI DANAS, umnoženo za Skupštinu
ULUPUDS, 1984, str. 6.

Ovi instrumentalni, praktični interesi udruženja potiru ostale motive udruživanja - rad na razvijanju same umetnosti, na umetničkoj afirmaciji, i tzv. uticaj na šиру društvenu zajednicu. U odgovorima rukovodilaca umetničkih udruženja tokom naših intervjua, na pitanje Šta udruženja obezbedjuju članstvu, od svih mogućih odgovora, na prvom mestu se nalaze: socijalno osiguranje, penzijsko osiguranje i zdravstveno osiguranje. Tek onda slede odgovori kao što su "veće mogućnosti za umetnički rad i afirmaciju", "uticaj na kulturni i društveni život sredine" i "veće mogućnosti za zaštitu stvaralačkih sloboda i autorskih prava". I ostali odgovori koji se pominju ukazuju na već pomenušu sindikalističku orijentaciju udruženja. To su: "mogućnost da reši stambeno pitanje", "mogućnost da dobije radni prostor", "obezbedjivanje dozvole za uvoz materijala za rad", "beneficirani radni staž" i sl. Najredji odgovor je "omogućuje mu stručno usavršavanje", "uspostavljanje kontakta vezanih za struku", ili pak "učešće u međurepubličkoj i međunarodnoj saradnji", odnosno "oplemenjivanje radne i društvene sredine" (kod likovnih i primenjenih umetnika) ili "učešće u radu umetničkih kolonija i simpozija" (opet kod likovnih umetnika).

Polje društvenog uticaja umetničkih udruženja čini nam se danas znatno suženijim nego ranijih godina. Ovde se, pre svega, misli na mogućnosti udruženja da utiču na mere kulturne politike, na oblikovanje kulturnog života sredine u kojoj deluju. Samo u izuzetnim situacijama dolazilo je do intenzivnijeg okretanja udruženja ka temama od širih društvenih implikacija. Takav je slučaj, na primer, bio sa Udruženjem književnika, kada se postavilo u političkoj javnosti pitanje ne prelazi li njegov Odbor za zaštitu umetničkih sloboda svoje kompetencije, a objavljivanje njegovih

dokumenata i saopštenja u "Književnim novinama" (organu Udruženja) ne uznemirava li javnost i preko granica dopuštenih konvencijama koje regulišu javnu delatnost? Nastao je konflikt izmedju Predsedništva Udruženja književnika, izdavačkog saveta lista "Književne novine" i redakcije ovog lista, kao i široka rasprava u javnosti. Izdavački savet je dao ostavku, imajući u tome i podršku SSRN Srbije. Nakon godinu dana izabran je novi savet čiji je predsednik dr. prof. Slobodan Ž. Marković izjavio u junu 1984. i sledeće:

"Tokom 1983 godine Udruženje književnika Srbije bilo je izloženo snažnom pritisku dela svoga članstva koje je želelo da ga pretveri u usku ideošku tribinu sa elementima oponcionarstva prema Savezu komunista, u čemu se najviše isticao Odbor za zaštitu umetničkih sloboda, koji je delovao na jednoj pseudoslobodarskoj i, u suštini, antisamoupravnoj platformi, s pretenzijama da bude vrhovni sudija našoj samoupravnoj praksi. U stvari, jedna militantna grupa nastojala je da među piscima uporno širi uverenje da je stvaralaštvo ugroženo ideologijom i politikom, a "Književne novine" postale su organ tog pritiska...")

Sličan primer politizacije udruženja odigrao se na vanrednoj skupštini Društva umetničkih kritičara Srbije 1980. godine. Tada je skupština ocenjivala odgovornost svog delegata u Programskom savetu Umetničkog paviljona "Cvijeta Zuzorić" za održavanje izložbe slikara Miće Popovića. Izložba je, naime, u jednom delu javnosti izazvala protivurečne, političke komentare. Od strane

3) Politika, 9. jun 1984, str. 7. Videti i Saopštenja, zapisnici i pisma Odbora za zaštitu umetničke slobode, priredio i za štampu pripremio književnik M. Jocić Višnjić, Biblioteka AKTA 1, Beograd, 1984.

nekih društvenih foruma ocenjena je kao "grubo provokativna, pamfletski i nacionalistički zasnovana". Deo članeva udruženja je zahtevao odgovornost svoga predstavnika u savetu paviljona, dok je drugi deo smatrao da se ovde radi o brzopletej političkoj intervenciji koja stvara "slučaj" i "kanpanju", zaobilazeći samoupravne organe (Programski savet) i stručnu javnost.⁴⁾

Ovakve ocene i ovakve situacije kada se "iskoračuje" van uobičajenog pedručja nadležnosti udruženja, sredom, su retke.

Ako, pak, upitate rukovodioce umetničkih udruženja kakve su danas stvarne mogućnosti udruženja da zaštite interese svoga članstva, redosled odgovora je sledeći: "male" (50 odsto), "osrednje" (30 odsto), "nikakve" (10 odste), "pričično velike" (10 odste), a modalitet "velike" nije dobio ni jedan glas. I odgovor "pričično velike" odnosio se na jednu određenu situaciju, nai-mne na mogućnost zaštite interesa članstva "preko delegata u Republičkoj zajednici kulture i Zajednica kulture Beograda". Ovaki iskazi rukovodilaca, dovedeni u vezu sa već komentarisanim orijenatacijom udruženja ka staleškom sindikalizmu, ukazuju na izrazito nezadovljivatvo sadašnjim statusom umetničkih udruženja i njihovom funkcijem u društvu. O reagovanju članova udruženja, o njihovim odgovorima na ova pitanja, reči ćemo nešto kasnije.

Na izvestan način deluje paradoksalno da se ova sindikalistička orijentacija udruženja podudara sa daleko većim stepenom institucionalizacije samih udruženja u okviru datog političkog sistema.

4) Drama jednog epizodiste. Šta se desilo na vanrednoj skupštini Društva umetničkih kritičara Srbije? ,NIN, 2 mart, 1980.

Jer, kao što smo videli govoreći o normativnom položaju udruženja u najnovijem zakonu o njima, glavni kvalitet promene u njihovom statusu odnosi se upravo na uvećani stepen integracije udruženja u postojeći sistem samoupravljanja i organizovanja u okviru Socijalističkog saveza. Već kod same registracije, u postupku registracije nadležni organ može tražiti mišljenje SSRN, a u praksi je ovo mišljenje o registraciji društvene organizacije postalo obavezujuće (upor. čl. 32 Zakona).

Tako i statuti umetničkih udruženja izražavaju ovu činjenicu sasvim precizno. Navedemo nekoliko primera.

Član 2. Statuta Udruženja književnika Srbije kaže: "Udruženje je kolektivni član Socijalističkog saveza Srbije i svoju društvenu aktivnost zasniva na programskim načelima SSRN SR Srbije. U realizaciji pojedinačnih i zajedničkih interesa i ciljeva svojih članova, Udruženje deluje na osnovu idejno-političkih i društvenih opredeljenja koja se utvrđuju kroz SSRN".

Statut Udruženja baletskih umetnika na širi način određuje svoj odnos sa SSRN-u više članova statuta:

Član 8. glasi: "Udruženje je konstitutivni deo SSRN Srbije, kao fronta radnih ljudi i gradjana i svih organizovanih socijalističkih snaga društva, u kome se najneposrednije ostvaruje idejno-političko i akcione jedinstvo svih organizovanih snaga društva sa Savezom komunista na čelu i istovremeno objedinjuju svi demokratski i samoupravno izraženi i opredeljeni interesi radnih ljudi i gradjana kroz društveno-političke i društvene organizacije i udruženja gradjana i druge oblike organizovanog delovanja, što se obezbedjuje kroz uključivanje u rad i oblike delovanja Grupacije za kulturu i umetnost RK SSRN Srbije".

Član 9: "Imajući u vidu društvenu i političku ulogu SSRN u

političkom sistemu Udrženje kao njegov konstitutivni deo ima obavezu i odgovornost da neposredno doprinosi njegovom izgradjivanju i funkcionisanju. U okviru SSRN Udrženje je samostalno, a u delokrugu svojih aktivnosti nosi odgovornost za ostvarivanje zajednički dogovorenih stavova i zadataka, podrazumevajući da se u okviru SSRN organizovano utvrđuju i uskladjuju pojedinačni, zajednički i opšti društveni interesi".

Član 10. : "Udrženje neposredno saradjuje sa srodnim društvenim organizacijama i udrženjima građana na pitanjima od zajedničkog interesa sa kojima se posebno povezuje u okviru konferencije delegata za izbor delegata u RK SSRN Srbije, kao i radi koordinacije, usklajivanja i organizovanja različitih akcija i aktivnosti od zajedničkog interesa".

Član 11. : "Udrženje se neposredno povezuje sa srodnim organizacijama, udrženjima građana, odgovarajućim strukturama OVR, gradskim i republičkim skupštinama društveno-političkih i samoupravnih zajednica, putem samoupravnih sporazuma, delegiranjem svojih članova u odgovarajuća tела i drugim načinima dogovaranja. Ova povezanost u političkom sistemu ostvaruje se i uskladjuje i neposredno kroz SSRN".

Istovetne članove i sadržaj, doslovno prenosi i statut Udrženja kompozitora Srbije (članovi 8, 9, 10, i 11), a sa neznatnim modifikacijama i statut Udrženja orkestarskih umetnika SR Srbije (članovi 8, 9, 10 i 11). Između formulacije koju daje Udrženje književnika i koju daje Udrženje baletskih umetnika o odnosima udrženja i Socijalističkog saveza, nalaze se manje-više jedinstvene odredbe o sponama udrženja i SSRN "kao fronta radnih ljudi i građana i svih organizovanih socijalističkih snaga društva" (uporedi na pr. čl. 8 Statuta Udrženja televizijskih kamer-

mana SFRJ, član 2 Statuta Udrženja likovnih umetnika primjenjnih umetnosti i dizajnera, član 11 Statuta Saveza dramskih umetnika Srbije, član 4 Statuta Udrženja filmskih umetnika, Opšte odredbe Statuta Udrženja muzičkih umetnika - paragraf tri, itd).

Takvih odredaba nije bilo u statutima udrženja iz ranijih godina. Očigledno je da se želi naglasiti jedan nov momenat u odnosima umetničkih udrženja i političkog sistema, i to je ona nova javno-pravna komponenta u njihovoј delatnosti.

Ako se, pak, upitaju funkcioneri udrženja kakav je odnos udrženja i društvenopolitičkih organizacija (SSRN, SKJ, Sindikat, Savez omladine), da li je bilo saradnje, podrške, nesporazuma ili nerealnih očekivanja, većina njih će odgovoriti da je saradnja bilo uglavnom sa SSRN (60 odstotaka). Svega 20 odsto će reći da je bilo saradnje i podrške od SSRN, SKJ i Saveza sindikata. Članci 17 i 18 Zakona o društvenim organizacijama i udrženjima gradjana upućuju udrženja na saradnju se društveno-političkim organizacijama i sa organima društveno-političkih zajednica. U praksi se, vidimo, ova saradnja svodi samo na kontakte sa Socijalističkim savezom. Ona je bila najintenzivnija u razdoblju obaveznih konsultacija oko izrade novih statuta udrženja, a inače se odvija preko tekućih programa rada sekcije za kulturu Republičke konferencije SSRN Srbije, odnosno odgovarajućih sekcija SSRN na lokalnom nivou. Saradnja sa Savezom komunista (iako je naznačena pripadnost nekih udrženja programu ili ciljevima SKJ u pojedinim odredbama njihovih statuta) je nedovoljna ("Sa SK kontaktiramo samo kada Gradski komitet organizuje nešto", "Ponekad iz SK zovu u njihovu Komisiju za kulturu", i sl.). I sa Savezom sindikata veze su slabe, povremene, i one se uglavnom koncentrišu oko rešavanja radno-pravnih problema tzv. slobodnih umetnika ("samostalaca"), jer je sindikat nosilac

društvenog sporazuma o tome pitanju. U slučaju, na primer, stvaranja društvenog sporazuma između prevodilaca i izdavača, posredovao je sindikat. Nema sumnje da je lepeza mogućih oblika saradnje i uzajamnog rešavanja problema koji procizilaze iz položaja i delatnosti umetnika u našem društvu između umetničkih udruženja i društveno-političkih organizacija daleko šira i kompleksnija. Zanimljivo je da je bilo svega nekoliko pokušaja da udruženja dodaju u kontakt sa Savezom socijalističke omladine (oko Dana mladosti, saradnje sa Muzičkom omladinom i nekim omladinskim kulturnim manifestacijama). To je ono što se bar moglo čuti u izjavama rukovodilaca umetničkih udruženja.

Ako se, s druge strane, želi dopuniti slika o odnosima udruženja i institucija političkog sistema, onda je prirodno što smo pitali rukovodicce udruženja u koje druge sutanove, društveno-političke organizacije i samoupravne skupštine delegiraju predstavnike udruženja?

Jedinstven je odgovor, na primer, da u skupštinskim telima gde se odlučuje o zakonima i drugim meraima ekonomske i kulturne politike udruženja nemaju svoje predstavnike-delegate. Njih u ovoj konfiguraciji političkog sistema predstavljaju tzv. "korisnici usluga". Udruženja umetnika najčešće delegiraju svoje predstavnike u Republičku konferenciju SSRN (sekcija za kulturu), i to njih 50 odsto. Poneko udruženje ima svog predstavnika-delegata u gradskim konferencijama SSRN, a samo u jednom slučaju je pomenut deštat u Saveznoj konferenciji SSRNJ. Najveći broj predstavnika udruženja nalazi se u samoupravnim zajednicama kulture (50 odsto), kako u republičkoj, tako i u opštinskim i gredskim. U istom razmeru su udruženja zastupljena i u Kulturno-prosvetnim zajednicama, od opštinskih do republičkog nivoa. Po jednom je samo pomenut Republički

komitet za kulturu i Turistički savez Beograda kao tela u kojima se takođe mogu naći predstavnici umetničkih udruženja. Najčešće ih pozivaju da pošalju svoje delegate u savete kulturno-umetničkih ustanova (pozorišta, filharmonije, izdavačkih kuća, umetničkih galerija, RTV, koncertnih agencija, domova kulture, novina, Producije gramofonskih pleča RTB, i sl), festivala i umetničkih manifestacija (BEMUS, Kragujevački Oktobar, Jugoslovenska muzička tribina u Opatiji, itd), odnosno u koordinacione odbore istoimenih asocijacija na nivou republike i federacije. Prirodno je što je područje kulture i delatnost njenih institucija najgušće prekrivena predstavnicima koji se uopšte šalju iz redova umetničkih udruženja u spoljnje forume, ustanove ili društvene organizacije. Ali, nema sumnje, moralo bi se razmišljati i o tome da se proširi mreža institucionalnog uticaja ovih udruženja i na druge punktove koji, u okviru društveno-političkog sistema, raspravljavaju o kulturnoj politici, zakonodavnoj delatnosti u kulturi, finansiranju kulture i drugim problemima od vitalnog značaja za umetničku delatnost i status umetnika.

Na pitanje rukovodiocima udruženja kakva je saradnja udruženja sa društveno-političkim zajednicama (opštinskim, gradskim, medjuopštinskim-regionalnim skupštinama, i sa republičkom skupštinom) i njihovim organima svi uglavnom ističu da te saradnje nema ili da je nedefinisana. Pojedina udruženja su ulagala napore da do te saradnje dodje, pogotovo kada je ona neophodna, tj. kada se raspravlja o zakonima koji se tiču umetnika ili umetničke delatnosti (na pr. umetničkog školstva, beneficiranog radnog staža, položaja samostalnih umetnika, socijalnog osiguranja, fiskalne politike, itd). Desi se da se poneko udruženje i konsultuje oko ovih pitanja (bila je reč o jednom zakonskom nacrtu), ali to nije razlog

koji opravdava odsustvo sistematske, trajne saradnje. Samo jedan-put je pomenut u ovim odgovorima Republički komitet za kulturu i Republički komitet za rad kao organi društveno-političkih zajednica koji su imali kakve-takve konsultacije sa umetničkim udruženjima.

O saradnji sa udruženja i odgovarajućih SIZ rukovodioći udruženja kažu u 40 odsto slučajeva da je ta saradnja dobra, zadovoljavajuća, a u 30 odsto slučajeva da je nikakva, odnosno ne-postojeća. Sve se to dogadja u situaciji kada udruženja imaju svoje delegate u SIZ, na primer za kulturu (na svim nivoima). Ostali odgovori su u stilu "nosimo se sa njima". U većem broju slučajeva se ističe da je saradnja sa Republičkom zajednicom kulture bolja nego sa gradskim SIZ. Ova saradnja je posebno dramatična u slučajevima rešavanja problema samostalnih umetnika, jer su tu nadležnosti SIZ veće, na pr. kada je reč o njihovem socijalnom osiguranju. Tada dolazi do niza rasprava, konflikata, dugotrajnih pogadjanja i nagadjanja između udruženja i SIZ.

Udruženja su još okrenuta ka jednom specifičnom vidu saradnje: saradnji sa istoimenom jugoslovenskom asocijacijom (savezom, udruženjem, društvom). Savezi umetničkih udruženja na jugoslovenskom nivou obezbedjuju saradnju i rešavanje profesionalnih i umetničkih problema u okvirima cele zemlje, a posebno su uticajni u pogledu formulisanja i odlučivanja o modalitetima međunarodne kulturne saradnje. U 90 odsto slučajeva, prema izjavama rukovodilaca, ova saradnja na jugoslovenskom nivou je dobra, iscrpna, korektna. U ostalim slučajevima ona se označava kao "formalne prirode", tj. "zavisi od tekuće ekipe" koja se trenutne nalazi na rukovodećem mestu u asocijациji. U celini gledano, ovaj vid saradnje između udruženja uglavnom je manifestacionog karaktera (oko orga-

nizovanja različitih manifestacija opštej jugoslovenskog karaktera, na pr. : Jugoslovenski festival poezije u Strugi, Muzička tribina u Opatiji, Sarajevski dani poezije, Bijenale baleta u Ljubljani, itd), ili se, pak, odnosi na međunarodnu saradnju, odnosno na jedinstvene, zajedničke akcije u inostranstvu. Nedostatak materijalnih sredstava, pre svega novčanih, glavni je razlog što ova saradnja nije većeg obima i češće.

U odnosu prema spoljnoj sredini zanimljivo je i gledanje rukovodilaca umetničkih udruženja u Srbiji na tzv. medjupokrajinsku saradnju. Polovina odgovora anketiranih (50 odsto) uzoraka smatra da je ta saradnja dobra, i da postoji. Druga polovina misli da je ona slaba, nepostojeca ili pak otežana. U nekim oblastima je "desta dugo nije bilo", ali se preuzimaju mere da oživi. Ovo se posebno odnosi na saradnju sa SAP Kosovo. I ova saradnja - medjupokrajinska - otežana je zbog nestašice finansijskih sredstava.

Na pitanje kako promene u umetničkim udruženjima utiču na međunarodnu saradnju udruženja (da li je komplikuju, otežavaju ili ne), mišljenja rukovodilaca su podeljena: 50 odsto smatra da nema nikakve razlike u odnosu na ranije godine, a ostali drže da takva saradnja i ne postoji (i pre i posle promena bila je "na nuli"), ili je privatizovana (slučaj Udruženja baletskih umetnika), odnosno 20 odsto izjavljuje da udruženja na nju nemaju nikakav uticaj.

Prelazeći sa teme o spoljnoj sredini u kojoj deluju umetnička udruženja na promene u samej organizaciji udruženja prvo smo nastojali da uporedimo model organizacije koji je prethodio sadašnjem stanju, tj. uvodjenju delegatskog principa.

Poslednju deceniju, a i ranije, umetnička udruženja su bila najčešće jedinstvena udruženja, bez decentralizovanih osnovnih ili nižih organizacionih jedinica (na pr. podružnica, sekција, od-

bora ili slično). Osnovni i najviši organ udrženja su bili skupštine udrženja (ili zborovi, odnosne konferencije, plenumi i sabori udrženja), koje su činili izabrani predstavnici u određenoj proporciji prema ukupnom broju članstva, na pr. na 10 članova jedan predstavnik. Mandat skupštine je trajao ili dve godine ili četiri godine (u uzorku udrženja to je 50 odsto prema 50 odsto slučajeva). Skupština je birala izvršna tela udrženja: predsedništvo (najčešći slučaj) ili izvršni odbor, odn. upravni odbor. Ta tela imaju isti mandat kao i skupština (tj. na dve, odnosno na četiri godine). Izvršni organi biraju, opet, svoga predsednika i sekretara. Skupština je imala i druga radna tela, odbore ili komisije. Među njima se najčešće pominju: odbor samoupravne kontrole, komisija za statut i normativna akta, sud časti, komisija za ONO i samozaštitu, odbor za medjurepubličku i međunarodnu saradnju, komisija za prijem (ili verifikaciju) članova, umetničko veće (savet), komisija za socijalnu i stambenu problematiku, disciplinska komisija, komisija za odlikovanja, jubileje i proslave, komisija za izdavačku delatnost, komisija za propagandu, komisija za pitanja samostalnih umetnika, komisija za autorsko pravo, i sl. Udrženja su imala i druge svoje organe, stalnog ili privremenog karaktera, kao što su primera radi, saveti raznih publikacija (časopisa, biltena), žiriji za nagrade koje dodeljuju saveti galerija ili institucija koje se nalaze pod okriljem udrženja (na pr. raznih manifestacija), i sl.

Najnoviji Zakon o društvenim organizacijama i udrženjima gradjana (iz 1982 godine) izričito navodi u čl. 12 da se organ upravljanja u udrženjima gradjana bira na delegatskim osnovama, a u čl. 13 nalaže da se organizacija, sastav i način rada kolektivnih organa uređuje tako da se obezbeđuje kolktivni rad, odlučivanje i

odgovornost i ravnopravnost članova tih organa u ostvarivanju njihovih prava, dužnosti i odgovornosti.

Član 14 ističe da građani u okviru udruženja mogu da organizuju podružnice, aktive, klubove, sekcije i druge oblike unutrašnje organizacije, kao i delove te organizacije i udruženja. Ovakvi pojedini delovi udruženja mogu, ako se to statutom predviđi, imati svojstva pravnog lica, ako u njima "članovi ostvaruju određena prava, obaveze i odgovornosti i raspolazu sredstvima".

Ovaj zakon, u članu 19, predviđa da se udruženja mogu udruživati u saveze društvenih organizacija, odnosno u saveze udruženja građana, koji se obrazuju samoupravnim sporazumom.

Član 21 zakona izričito nabraja i propisuje šta su sve dužni sadržati statuti udruženja, kao i to da se statuti udruženja usvajaju ličnim izjašnjavanjem. Udruženja se, prema članu 23, obavezno upisuju u registar, koji vodi organ uprave nadležan za unutrašnje poslove opštine na čijoj se teritoriji nalazi sedište udruženja, odnosno saveza. Organ unutrašnjih poslova nadzire – prema članu 25 – zakonitost rada udruženja.

Ove zakonske novine u bitnome su odredile i organizacionu strukturu umetničkih udruženja od 1982 godine pa nadalje.

Pojedina udruženja su i pre formalnog stupanja na snagu ovog zakona preuzele korake da svoje organizaciono ustrojstvo prilagodi potrebama i zahtevima delegatskog sistema (na pr. Udruženje književnika).

U novoj organizaciji udruženja primećuje se, pre svega, porast onih udruženja u kojima se javljaju autonome, osnovne jedinice (sekcije, podružnice, odbori, itd), osnovane na teritorijalnom ili učesprofesionalnom principu. Ove jedinice se, obično, putem samoupravnog sporazuma udružuju u savez udruženja umetnika ili,

najčešće, u udruženje umetnika SR Srbije iz svoje struke ili područja delatnosti. Ovo teritorijalno-strukovno decentralizovanje (u odnosu na raniji model) ima različite organizacione forme: sekcije, centre, odbore udruženja, podružnice, a broj osnovnih jedinica koje čine udruženje može biti različit. U našem uzorku on je, na pr. 4. 8. 9. 7. 4. 20, itd. Tako su u Savezu dramskih umetnika osnovne jedinice, odnosno njegovi kolektivni članovi Udruženje dramskih umetnika Beograda, Udruženje dramskih umetnika Šapca, Udruženje dramskih umetnika Zaječara, Udruženje dramskih umetnika Titovog Užica, Udruženje dramskih umetnika Kruševca, Udruženje dramskih umetnika niškog regiona i Pokrajinsko udruženje dramskih umetnika Vojvodine. Statut predviđa da sporazumu o udruživanju dramskih umetnika mogu pristupiti i druga udruženja dramskih umetnika sa teritorije SR Srbije, u članu 15, ističe da se sekcije Udruženja formiraju na teritorijalnom principu u okviru regiona formiranih u SR Srbiji i grada Beograda. Sekcije okupljaju sve članove Udruženja na teritoriji regiona, odnosno Beograda. Ove sekcije, dalje, mogu formirati u svom sastavu uže oblike organizovanja i delovanja, zasnovane na profesionalnim, stvaralačkim i drugim zajedničkim interesima i ciljevima članova, utvrđenim statutom (čl. 16). Udruženje muzičkih umetnika predviđa u statutu (član 42) da ga sačinjavaju sekcije formirane po disciplinama ima šest, i to: sekcija klavirista, sekcija pevača, sekcija gudača, sekcija duvača, sekcija dirigentata, sekcija harfista, i klasičnih gitarista. Mešovita sekcija se može formirati samo gde ne postoje uslovi za formiranje sekcija po disciplinama, a ima najmanje pet redovnih članova. Sekcija bira do sedam delegata za Konferenciju delegata udruženja. U Udruženju kompozitora Srbije postoji (prema čl. 54 statuta) sekcije kompozitora ozbiljne muzike, kompozi-

tora zabavne i džez muzike, muzičkih pizaca i muzičkog folklora. Članovi se opredeljuju u sekcijs prema svojoj osnovnoj delatnosti. Plenum sekcijs bira delegate za Konferenciju udruženja, kao najviši organ udruženja.

Kao što se vidi, osnovne jedinice udruženja delegiraju svoje predstavnike u najviše organe udruženja. Ti organi su, najčešće, tzv. delegatska skupština ili, jednostavno skupština udruženja (odnosno saveza udruženja), a ponegde se nalazi i naziv "konferencija delegata" (u 20 odsto slučajeva). Ima slučajeva kada najviši organ udruženja-skupštini čine svi članovi dotičnog udruženja (na pr. TV kamermani, prevedioци, baletski umetnici), jer ih ima malo. Najčešće je slučaj da, u proseku, na 10 članova udruženja dolazi jedan delegat u skupštini. Mandat delegatskog skupštini je najčešće četiri godine, a ima slučajeva da traje i kraće – dve godine. Ostali, izvršni organi udruženja slični su sterim: to su predsedništva ili tzv. predsedništva skupštine. Mandat članove predsedništva je, najčešće, četiri godine, a u ostalim slučajevima obično sve godine. Samo u jednom slučaju data je mogućnost da mandat traje 2 plus 2 godine. U predsedništvu su zastupljeni predstavnici svake sekcijs udruženja.

Nova organizacija udruženja pruža, dakle, veće mogućnosti za decentralizaciju, za teritorijalno-funkcionalnu (stalešku) decentralizaciju. Osnovne jedinice udruženja (sekcije, podružnice, odbori, itd) udružuju se u širi teritorijalno-strukovni kolektivitet, a da pri tome čuvaju svoj individualitet, putem tzv. delegatskog sistema. U nekim slučajevima sačuvana je ranija monolitna struktura udruženja ali se o tome moralo izjašnjavati ukupno članstvo. To je najčešće odlika onih udruženja koja imaju manji broj članova ili čiji je rad koncentrisan u jednom centru.

Na pitanje postavljeno rukovodicima umetničkih udruženja "kako vi lišno ocenjujete smisao i mogućnosti, kao i društvenu opravdanost svih promena u organizaciji udruženja", 50 odsto ispitanika je odgovorilo da se nije promenilo ništa, sem onog nužnog usaglašavanja sa zakonom, odnosno većeg stepena integrisanosti sa Socijalističkim savezom. Oni koji izričito pozitivno vrednuju ovu promenu (20 odsto) smatraju da je ona bila društveno opravdana jer je članstvu omogućila veći neposredni uticaj na poslove udruženja. Omogućen je, naime, rad nižih organizacionih jedinica, sekcija i podružnica, smanjen je upliv tzv. radnih zajednica kao operativnog centra udruženja (koji je, praktično, vodio glavnu reč u poslovima udruženja), omogućena je veća cirkulacija ideja među članstvom, ozbiljnije bavljenje problemima profesije (putem tzv. tematskih konferencijskih posvećenih razmatranju specifičnih problema struke). Ostali rukovodioci misle da ove promene nisu bile opravdane, da nije bilo razloga da se one sprovode (30 odsto).

I dok pojedini rukovodioci ističu da je delegatski sistem omogućio neophodnu decentralizaciju i demetropolizaciju u radu udruženja, veću vezanost članstva za lokalnu sredinu i njene potrebe, njihov veći uticaj na lokalne, opštinske SIZ, dotle drugi smatraju da su se ovom organizacionom promenom poslovi udruženja previše komplikovali, da je decentralizacija donela više štete nego koristi.

Za ovo poslednje mišljenje karakterističan je stav novog predsednika Udruženja književnika, izabranog 1984 godine, Miodraga Bulatovića. U listu NIN na pitanje "Kako će se za ostvarivanje svojih namera izboriti Udruženje, izdeleno na sekcijski? Šta može učiniti predsedavajući Predsedništva ako, karikaturalno govoreći, predstavnik gornjotamnavske sekcije donese neslaganje u ime regionala i komiteta?" - Bulatović je odgovorio:

"Rascepkanost Udruženja je iškrivljeno ogledalo naše društvene stvarnosti. Svi hoće da sve izdele, kao da očekuju smak sveta, kao da slute potop. Sekcije meni liče na književne mesne zajednice, na zakasnelu aktivnost agitpropovskog doba, jer je pisacu u njima dodeljena aktivnost šibača negativnih pojava. Počinjem verovati da je umrtyljenje nukleusa bio pravi cilj ovoga izdeljenja i sekcioniranja. Kako je počelo, i Prislonica će dobiti svoju sekciju i svoj odbor sa velikim O. Književnost uopšte nema sekcija i zato, koliko umem i mogu, ja ču se suprotstaviti daljoj molekularizaciji naše književne subbine. Iduće godine očekuje nas Kongres Saveza književnika Jugoslavije na kome će se razgovarati o budućnosti celokupnog stvaralaštva i kulture ove zemlje, pa neće biti mesta diskusiji o sekcijama kojih u drugim republikama, kako mi se čini, nema baš toliko".⁵⁾

Rukovodioци udruženja su podeljenih mišljenja i kada je u pitanju prvi impuls promena – da li one dolaze kao potreba udruženja ili na podsticaj i zahtev spolja: 40 odsto smatra da su promene bile potreba udruženja, 40 odsto da su došle na podsticaj – zahtev spolja, a 20 odsto smatra da su one bile i potreba udruženja i zahtev spolja ("i jedno i drugo").

Ogromna većina rukovodilaca (80 odsto) smatra da udruženja nisu bila tokom ovih organizacionih promena izložena pritisku društveno-političkih institucija. Bilo je sugestija i konsultacija sa SSCRN, ali je isto tako bilo i situacija kada ova saradnja i razmena mišljenja nije postojala, odnosno kada je imal rutinski karakter. Oni koji pominju pritiske spolja (20 odsto) ističu da su se ti pritisici odnosili pre svega na to da promene sprovedu u roku koji je propisan zakonom, a samo u jednom slučaju da se promeni način organiza-

5) Afere ostavljamo drugima. NIN, 2 oktobar 1984. str. 33.

vanja udruženja (to udruženje je, naime, zadržalo stari model organizacije).

Na pitanje da li su ove promene povećale stepen demokratičnosti rada udruženja, 50 odsto rukovodilaca smatra da jesu, 30 odsto da nisu, 10 odsto da "jesu, teorijski gledano", i 10 odsto "ne zna". Oni koji su dali pozitivne odgovore ističu prednost delegatskog sistema, delegatske skupštine, češćeg reda u plenumu, kraćeg mandata predsedništva udruženja i sl. Oni koji su dali negativne odgovore, uglavnom smatraju da je sada manji neposredni uticaj članstva, posebno na tzv. delegatsku skupštinu, i da je ranije uticaj članstva bio neposredan, direktni, posebno u skupštini udruženja (sada izmedju baze, tj. članstva i skupštine udruženja posreduju delegati birani na skupštinama osnovnih jedinica udruženja, a prava priroda te delegacije, širina njenih ovašćenja i odgovornost prema članstvu nije uvek jasno definisana).

Medju rukovodiocima svega 30 odsto smatra da su ove promene uvećale prava i profesionalne mogućnosti članstva, a 40 odsto misli suprotno. Ostali izjavljuju da ne znaju (20 odsto), dok 10 odato tvrdi da je sve ostalo isto, tj. ništa se nije promenilo (time bi se ukupni broj negativnih odgovora popeo na 50 odsto). Pojedini ispitanici smatraju da udruženja u ovoj oblasti ne mogu uraditi mnogo, nego da sve to zavisi ustvari od društvenih okolnosti. Bilo je i usamljenih glasova koji drže da je "sve još u začetku, i da ove novine u udruženjima čine tek prve korake".

O aktivnosti članstva u pripremi i sprovedjenju promena u umetničkim udruženjima rukovodioci misle (60 odsto) da je članstvo bilo aktivno, a 30 odsto da je bilo "dovoljno aktivno". Svi članovi su dobijali nacrte statuta, predloge o promenama i ostale materijale, davali su svoje primedbe, a kasnije se izjašnjavali (re-

ferendumom). Samo 20 odsto rukovodilaca smatra da članstvo nije bilo dovoljno aktivno u ovom postupku, tj. da je bilo "nedovoljno" aktivno.

Na pitanje da li se ovim promenama izmenio uticaj udruženja na društvo, sredinu, odgovori rukovodilaca su bili sledeći:

- uticaj je ostao isti: 50 odsto
- uticaj je smanjen: 20 odsto
- uticaj je ostao neznatan: 20 odsto
- nema o tome određeno mišljenje ("videćemo"): 10 odsto

Rukovodioci su, dakle, više skloni da promene, gledane u celini, primaju sa dosta realizma, znaјući stvarne mogućnosti i poziciju umetničkih udruženja.

Zanimale su nas takođe i ocene o promenama u načinu finansiranja udruženja. U odnosu na raniji period tu nije bilo skoro nikakvih promena. Najčešći izvori finansiranja su: upisnina i članarina (90 odsto udruženja iz uzorka), dotacije SIZ (70 odsto) – posebno za administrativne sekretare i redovnu delatnost, za programe manifestacija, nagrade, i opštenarodnu obranu; deo prihoda od autorskog prava (40 odsto) – kompozitori daju, na primer, 10 odsto svog autorskog honorara udruženju kompozitora; prihodi od izdavačke delatnosti (30 odsto), posebno dotacije društveno-političkih zajednica i organa (30 odsto), prihodi od prava svojine udruženja (20 odsto), prihodi od vlastite delatnosti članova udruženja (20 odsto), pokloni pravnih i fizičkih lica (20 odsto). Skoro svi rukovodioci udruženja se žale na nedovoljna novčana sredstva i to navode kao najozbiljniji rezlog za ograničenu aktivnost svojih udruženja, a posebno za odsustvo većih, javnih umetničkih manifestacija ili za razvijanje stručnog rada u okviru udruženja. Ima primera da pojedini funkcioneri udruženja

sve poslove udruženja obavljaju o ličnom trošku (prepiske, putovanja, vodjenje evidencije, itd). Osnovne jedinice udruženja (podružnice, sekcije, odbori) se najčešće finansiraju samostalno ili uz pomoć opštinskih SIZ za kulturu. U nekim slučajevi se finansiraju i iz centra udruženja, tj. jedinstveno. Ima primera da im ostaje i polovina članarine koju pribiraju.

Nakon ovog razmatranja promena u organizaciji udruženja, na osnovu relevantnih normativnih dokumenata (zakona i statuta), kao i prikupljenih mišljenja rukovodilaca umetničkih udruženja, zadržaćemo se u narednom pogлављу na analizi i prikazivanju stavaova samoga članstva ovih udruženja. Smatramo da bez ovog kontrasta nikako ne bi mogao da se stekne pravi utisak o značenju i širini pomenute pojave koju istražujemo, a da je, bez konsultacije članstva umetničkih udruženja, nemoguće doći do prave slike o tome šta se zbilo zbiva u ovom segmentu našeg kulturnog života.

III. STAVOVI ČLANSTVA O PROMENAMA U UDRUŽENJIMA

Kao što je već u uvodu naglašeno, u okviru ovog istraživanja ispitivani su anketom i stavovi članstva umetničkih udruženja o promenama kojima su ova udruženja izložena. U uzorku ispitanih bilo je 200 članova iz dvadeset udruženja.

U prvom redu zanimala nas je motivacija umetnika za ulazak u samo udruženje, kao i da li su se ostvarila njihova očekivanja u pogledu mogućnosti koje pružaju udruženja (za umetnički rad, za zaradu, za rešavanje statusnih i materijalnih problema i sl.). Zatim smo se interesovali za stepen aktivnosti članstva u udruženjima, kao i za mogućnosti koje imaju članovi da utiču na rad udruženja. Sledеća grupa pitanja odnosila se na obaveštenost članstva o radu udruženja. Potom je u intervjuu tražen odgovor na pitanje šta članovi vide pozitivno u radu udruženja, odnosno koje slabosti sagledavaju u njemu. Nakon ovog, sledio je blok pitanja o samim promenama u udruženjima, ulozi članstva u ostvarivanju ovih promena i njegovoј percepciji udruženja nakon promena. U ovom odeljku analiziracemo detaljno sve stavove članstva do kojih smo došli putem ankete.

Motivi za ulazak u umetničko udruženje su različiti i slojeviti. Na pitanje "Zašto ste se učlanili u udruženje?" dobili smo ove odgovore:

- zbog rešavanja statusnih problema (zaštita prava iz radnog odnosa, zaštita autorskih prava, i sl) 30 odsto
- zbog dalje profesionalizacije (stručnog usavršavanja, učestvovanje u struci i sl) 23 odsto
- zbog socijalnih olakšica (socijalno, penzijsko, zdravstveno osiguranje, regulisanje radnog odnosa) 13 odsto

- "jer je prirodno da tu pripadam" (osećanje korporativizma) 12 odsto
- radi unapredjenja struke (umetničkog rada, stvaralaštva) 13 odsto
- zbog kontakta sa kolegama 7 odsto
- zbog mogućnosti da bude slobodni umetnik 3,5 odsto
- zbog mogućnosti da utiče na sredinu (na društveno-političkom i kulturnom planu) 3 odsto
- iz osećanja gradjanske i moralne dužnosti 2 odsto
- jer jedino kroz udruženje može da se bavi svojom profesijom 2 odsto
- po sili zakona 2 odsto
- to sam dobio kao priznanje za umetnički rad 1,5 odsto
- bez odgovora ili ne zna 6 odsto

Na ovo pitanje bilo je moguće dati više odgovora. Primetno je da u gornjoj tipologiji odgovora postoji i znatna mogućnost preklapanja, podudaranja, a to je posledica teškoća da se klasifikuju precizno svi odgovori na tzv. otvorena pitanja u upitniku. To je posebno slučaj kod odgovora svrstanih pod "statusni problemi" i odgovara koji se odnose na socijalne olakšice. Oni čine, zajedno uzeti, preko polovine odgovora ispitanika. Time se jasno ukazuje dominanti motiv za pristupanje umetničkim udruženjima.

Navećemo nekoliko tipičnih odgovora iz svake grupe.

Problemi statusa: "Zbog ostvarivanja prava na red i rešavanje socijalnog statusa". "Zbog njegovih sindikalnih odlika". "Da bih regulisao status". "Zbog ostvarivanja prava koje donosi članstvo". "Radi ostvarivanja profesionalnih i gradjanskih prava". "Iz staleških razloga, da štitim svoje interese u svim vidovima". "Radi doprinosa rešavanju statusnih problema muzičara i vecih mogućnosti za umetnički rad". "Zbog zaštite moralnih, materijalnih i

ostalih prava", "Da bih ostvario svoju umetničku afirmaciju, rešavao statusne probleme i imao veće mogućnosti za zaštitu svojih autorskih prava", itd.

Dalja profesionalizacija: "Zbog zajedničkog rada na zaštiti stručnih interesa i propagiranja muzičke umetnosti". "Radi afirmacije i popularizacije profesije". "Da bih ostao u profesiji". "Zbog mogućnosti da se dalje usavršavam u profesiji". "Da bih učestvovao u razvoju i rešavanju problema profesije", itd.

Socijalne olakšice: "Zbog radnog staža, socijalnog osiguranja i penzije". "Zato što preko udruženja ostvarujem zaradu, socijalno osiguranje i uplaćujem staž". "To je bio jedini način da mi ide staž i socijalno". "Radi regulisanja staža, penzijskog i socijalnog". "Preko udruženja sam uplaćivala staž dok sam bila u inostranstvu". "Zbog socijalnog osiguranja i priznanja koje donosi članstvo", itd.

Osećanje korporativizma: "Logično je da pripadam ovom profesionalnom udruženju". "Zato što je normalno da prevodilac буде član svog udruženja". "Zato što je to jedina asocijacija kojoj po prirodi posla pripadam". "Jer smatram da tamo pripadam". "Spontano, posle Akademije". "Automatski, kada sam došla u pozorište". "Zato što tako treba. Posle fakulteta nisam imao baš mnogo izbora". "To mi je davalо utisak da neću biti van svih zbivanja - kod kuće", itd.

Unapredjenje struke: "Zbog zajedničkog rada na zaštiti stručnih interesa i propagiranja muzičke umetnosti". "Zbog unapredjenja muzike i njenog položaja u društvu". "Radi poboljšanja položaja prevodilačke delatnosti u društvu, pošto smatram da ne zauzima zasluženo mesto, a samo jedinstven rad to može popraviti". "Smatrao sam da može da pomogne razvitku pozorišne delatnosti i doprinese povozivanju pozorišta i sredine". "Smatrao sam da profesionalni muzi-

čari treba da se kroz udruženje angažuju za bolji tretman profesije u društvu, što se nije ostvarilo". "Radi unapredjenja opere u društvu", itd.

Kontakti sa kolegama: "Da bih bila u kontaktu sa kolegama i da bih bila na neki način u toku dogadjaja". "Zato što se bavim delatnošću koju ovo udruženje pokušava da objedini i što imam mogućnosti da dodjem u dodir sa ljudima iz svoje struke". "Zbog posla i kontakta sa kolegama" i slično.

Mogućnost da se bude slobodan umetnik: "Zbog dobijanja statusa slobodnog umetnika". "Da ostvarim društvenu funkciju slobodnog umetnika". "Zbog želje da se bavim slobodnom profesijom". "Jer sam samostalan umetnik". "Želja za slobodnom profesijom". "Radi obavljanja zanimanja u samostalnom redu, čime se ostvaruje mogućnost izbora organizacije OUR i projekata". "Radi statusa slobodnog umetnika i zaštite njegovih prava", itd.

Mogućnost uticanja na sredinu: "Zato što se bavim književnim prevodilaštvom i preko udruženja mogu da delujem društveno-politički i na opštem, kulturnom planu". "Mogućnost ostvarenja društvenog uticaja i delovanja u okviru struke". "Radi borbe za prava, tretman u društvu i što veći doprinos socijalističkom i kulturnom stvaralaštvu". "Zato što je to jedino telo preko koga možemo da se borimo za svoja društvena prava i pozicije". "Zbog mogućnosti zajedničkog rada na društvenom planu, da se stvore bolji uslovi za plasman domaće drame". "Društveno-profesionalna aktivnost, u okviru strukovne organizacije", itd.

Osećanje građanske i moralne dužnosti: "Smatrala sam svojom dužnošću da ponognem, kako udruženju kao našem predstavniku u društvu tako i članovima, pre svega mladim". "Smatram to za svoju građansku i profesionalnu dužnost". "Smatrala sam svojom obavezom, ion gospodarskih i socijalnih jači". "Smatram te ličnom i profesionalnom obavezom, jer

zom", itd.

Jedino kroz udruženje može se obavljati profesija: "Preko udruženja primam honorare, jer je to jedina zakonska mogućnost". "Zato što profesijom mogu da se bavim jedino kroz udruženje". I slično.

Po sili zakona: "Po sili zakona, zbog bavljenja profesijom". "To je jedini zakonski način da regulišem svoj status", i sl.

Na pitanje "Da li su se ostvarila vaša očekivanja u pogledu a) većih mogućnosti za umetnički rad i afirmaciju, itd" dobili smo sledeće odgovore (druga cifra je procenat pdgovora ispitnika od N=200):

OČEKIVANJA U POGLEDU:	DA	NE	B.O.
a) većih mogućnosti za umetnički rad i afirmaciju	(119) 59,5	(76) 38,0	(5) 2,5
b) većih mogućnosti za zaradu	(30) 15,0	(163) 81,5	(7) 3,5
c) većih mogućnosti za rešavanje statusnih problema (stan, zdravstveno, socijalno i penzijsko osiguranje i sl)	(101) 50,5	(95) 47,5	(4) 2%
d) većih mogućnosti da utičete na kulturni i društveni život sredine	(109) 54,7	(88) 44,0	(3) 1,5
e) većih mogućnosti u pogledu zaštite vaših stvaralačkih sloboda i autorskih prava	(122) 61,0	(74) 37,0	(4) 2,0

Tabela je dovoljno eksplicitna da bi bili neophodni neki dodatni komentari. U većini slučajeva primetan je znatan raskorak između očekivanja i naknadnih saznanja o mogućnostima koje pruža udruženje. U udruženju se vidi, pre svega, mogućnost rešavanja problema

vezanih za umetnički rad i afirmaciju, za zaštitu umetničkih sloboda i autorskih prava, za uticanje na kulturni i društveni život sredine. Ali je, takođe, i snažno ispoljeno razočaranje u nekeod elementarnih funkcija udruženja (rešavanje statusnih problema, mogućnosti za zaradu, uticaj na socio-kulturnu sredinu). Neki od razloga za nastajanje ovog raspoloženja moći će da se sagledaju tek ako se dovedu u vezu sa odgovorima ispitanika koji će slediti.

U pogledu stepena aktivnosti članstva u udruženjima došli smo do sledećih stavova ispitanika.

Na pitanje "Da li ste do sada bili aktivni u radu vešeg udruženja?", dobijeni su sledeći odgovori:

DA (157) 78,5 odsto

NE (42) 21,0 odsto

B.O. (1) 0,5 odsto

Oni koji nisu bili aktivni najčešće su to objašnjavali sledećim razlozima: radom na radnom mestu, porodičnim obavezama, skorašnjim prijemom (tek je učlanjen), postojanjem grupašenja, sitnosopstveničkog duha i neprincipijelnosti u radu udruženja, nedovoljnim obaveštavanjem članstva o radu i skupovima udruženja, ličnim razočaranjem u rad udruženja ("Shvatio sam da te nema svrhe", "Nisu mi našli posao", "Iskustva sa udruženjem su mi bila neprijatna - imam utisak da udruženje bitno ne funkcioniše" i sl), privatizacijom udruženja, činjenicom da udruženje ne štiti interese članstva, nevericom da se može uticati na rad udruženja, rezignacijom ("Smatram da je to gubljenje vremena, sastancenjem se ništa ne postiže", "Ne smatram da može nešto bitno da se učini", "Na sastancima su uvek isti ljudi, sve se saznaće polupravatne"), itd.

Na pitanje "Da li ste do sada imali mogućnosti da utičete na rad udruženja?", ispitanici su dali sledeće odgovore:

DA (84) 42,0 odsto

NE (35) 17,5 odsto

MAЛО (67) 33,5 odsto

DOSTA (8) 4,0 odsto

E.O. (6) 3,0 odsto

Raskorak između aktivnosti u udruženju i mogućnosti da se utiče na rad udruženja takođe je značajan. Svega 42 odsto ispitanih izjavljuje da je do sada imalo mogućnosti da utiče na rad udruženja! Kad se tome dodaju i odgovori iz grupe "Dosta" (4 odsto), ukupan zbir ovih respondenata ne dostiže ni polovinu članstva. To je, sigurno, činjenica nad kojom se mora zamisliti svako kome je stalo do valjanog rada umetničkih udruženja, do ciljeva koje su ona proklamovala.

Sledeće pitanje iz ove serije bilo je "Da li ste se obracali za pomoć vašem udruženju zbog povrede nekih vaših profesionalnih prava, smatrajući da vam ono može i treba pomoći?" Dobijeni su ovi odgovori:

a) OBRAĆAO SAM SE

POMOGLO MI JE (21) 10,5 odsto

NIJE MI POMOGLO (11) 5,5 odsto

b) NISAM SE OBRAĆAO

NIJE TREBALO (102) 51,0 odsto

NISAM VEROVAO DA MOŽE POMOĆI (27) 13,5 odsto

I pored velikog procента odsustva odgovora (oko 19 odsto, u šta su ubrojani i neki odgovori koje nije bilo moguće klasifikovati, na pr. "Pomoglo mi je, ali još nije realizovano", "Pomoglo mi je vrlo malo", "Nisam verovao, udruženje je nemoćno i sporo"), indikativno je da se ipak tek jedna manjina članstva obraća udruženju (iako je reč o specifičnoj situaciji-povredi profesionalnih prava), za pomoć.

Uvažavajući to što polovini ispitanika takva ponca nije bila potrebna, mora se istaći da se ne može olako preći ni preko podatka da 13,5 odsto ispitanika veruje da mu udruženje u tom slučaju i ne može pomoći pa mu se, jednostavno, i ne obraća.

Stepen participacije članstva u radu udruženja ocjenjivali smo i kroz odgovore na pitanja da li su ispitanici učestvovali preko udruženja-u donošenju ili predlaganju zakonskih propisa kojima se regulise njihov profesionalni položaj, mera kulturne politike od uticaja na njihov rad i njihovu sredinu i raspodela finansijskih sredstava namenjenih radu udruženja ili pomoći njegovim članovima.

U donošenju i predlaganju zakonskih propisa učestvovalo je 70 odsto, nije učestvovalo 28 odsto, a bez odgovora je bilo 0,5 odsto članstva.

U donošenju ili predlaganju mera kulturne politike učestvovalo je 51 odsto, nije učestvovalo 44 odsto, a bez odgovora je bilo 3,5 odsto članstva.

U donošenju i predlaganju raspodele finansijskih sredstava namenjenih radu udruženja ili pomoći njegovim članovima učestvovalo je 45 odsto, nije učestvovalo 52 odsto, a bez odgovora je bilo 3,5 odsto članstva.

Može se, dakle, zaključiti da je uvek bar jedna polovina članstva aktivna u radu udruženja. Druga polovina su - neaktivni, uprkos ranije tvrdnji (opštijeg karaktera) da su i oni bili aktivni u delatnostima udruženja (podsetimo se da je u tom slučaju procenat aktivnih iznosio 78,5). Napred navedena specifikacija aktivnosti u okviru udruženja, poslužila je više kao kontrolno pitanje, kako bi se došlo do realnijeg sagnanja o stvarnom stepenu participacije u radu udruženja. Broj odgovora ne odgovara uvek N=200, jer je bilo i

takvih iskaza koji se nisu mogli klasifikovati (na pr. "delimično", "nedovoljno", "u izvesnoj meri", "preko delegata", "ali samo formalno", "u okviru mogućnosti udruženja", i sl.).

Stepen aktivnosti članstva sigurno je u najtešnjoj vezi sa hijerarhijom rukovodjenja u udruženju. Ukoliko rukovodstvo podstiče i vodi računa o željama i potrebama članstva, utolike je aktivnost članova veća, poverenje u udruženje veće.

Na pitanje ispitnicima "Da li je rukovodstvo udruženja vodilo, po vašem mišljenju, računa o željama i potrebama članstva?" dobili smo sledeće odgovore:

DA (151) 75,5 odsto

NE (26) 13,0 odsto

NE ZNAM (20) 10,0 odsto

B.O. (3) 1,5 odsto

U pozitivne odgovore svrstani su i neki (ukupno 6 odsto) koji ne nose u sebi sasvim preciznu identifikaciju ili pak sadrže znatan stepen uslovljavanja (na pr. "kako koje", "trebale bi", "delimično", "nedovoljno", "pretpostavjam da zato i postoji", "ali je nemoćno", "koliko je moguće", "u izvesnoj meri", "uglavnom," "zavisno od uprave", "zbog objektivnih okolnosti"). Ako se oduzme ovaj procenat odgovora, ostaje ipak visok stepen pozitivnog mišljenja članstva o rukovodstvu udruženja (69,5).

Zanimljivi su i odgovori na pitanje "Imate li utisak da udruženjem rukovodi uzak krug ljudi?":

DA (92) 46 odsto

NE (82) 41 odsto

NE ZNAM (23) 11,5 odsto

B.O. (3) 1,5 odsto

Oni koji su odgovorili sa DA, u nekim slučajevima su davali i do-

datna objašnjenja: "Ali bez zloupotrebe svog položaja", "To je gotovo neizbežno", "I treba", "Samo se međusobno smenjuju", "Uvek rukovodi uzan krug", "Zbog nezainteresovanosti članstva ne radi se o zloupotrebi").

Kako je eventualna privatizacija udruženja od strane malih, neformalnih grupa ili pojedinaca na uticajnim pozicijama takođe činilac koji može da blokira aktivnost članstva, zanimala nas je i percepcija ovih pojava kroz odgovore ispitanika na sledeće pitanje: "Ima li u vašem udruženju, po vašem mišljenju:

a) grupa koje koriste udruženje za ostvarivanje svojih privatnih grupnih interesa;

DA (73) 36,5 odsto

NE (81) 40,5 odsto

NE ZNAM (42) 21,0 odsto

B.O. (2) 1,0 odsto

b) pojedinaca koji funkcije u udruženju koriste za ostvarivanje vlastitih interesa:

DA (83) 41,5 odsto

NE (76) 38,0 odsto

NE ZNAM (37) 18,5 odsto

B.O. (4) 2,0 odsto

Da bi N=200 bio kompletiran treba dodati i odgovore koje nismo mogli klasificirati. To su, u grupi 6a), odgovori: "Ti ljudi su primorani na to, interesi su sitni" i "Verovatno, što zavisi o moralu pojedinaca". U grupi 6b) pod DA insistira se, u jednom slučaju, i na imenu: Bora Radović. Da je stepen privatizacije udruženja dosta izražen pokazuju, dakle, visoki precenti odgovora "DA" ispitanika koji smatraju da u udruženjima ima grupe koje koriste udruženje za ostvarivanje svojih grupnih interesa (36,5 odsto); edino

da u njima ima pojedinaca koji funkcije u udruženju zloupotrebljavaju radi ostvarivanja vlastitih interes (41,5 odst).

Uz ova pitanja pridružilo se i sledeće: "Šta mislite, kako takve grupe ili pojedinci mogu da se onemoguće?" Želeli smo da saznamo kakve predloge ispitanici nude za rešenje problema privatizacije funkcija u udruženjima. Odgovori su različiti i teško ih je strogo tipizirati. Ipak, evo najvažnijih grupa odgovora, prema redosledu.

1. Bez odgovora ili ne zna odgovora (35 odst).

2. Većom aktivizacijom članstva (16 odst). Na primer: "Razvijanjem programa i delatnosti udruženja gde bi većina članova našla svoj interes". "Aktivnim radom članstva i rukovodstva i istinskim poštovanjem usvojenih akata". "Zainteresovati i druge". "Potreban je aktivniji i profesionalniji odnos svih članova". "Boljom povezanošću i angažovanosti što većeg broja članova udruženja". Većom zainteresovanosti članstva, češćim okupljanjem i dogovaranjem". I sl.

3. Boljim informisanjem članstva, otvorenosti, javnošću, javnom kritikom (10 odst). Na pr. "Otvorenim iznošenjem svih informacija, boljim obaveštavanjem članstva". Boljim informisanjem". "Javnim identifikovanjem i dijalogom". "Javnom kritikom". I sl.

4. Neverica u mogućnost bilo kakvih izmena. Prihvatanje privatizacije kao fatuma svake organizacije (10 odst). Na primer: "Nikako" (više puta). "Nisam sigurna da mogu, jer su se grupe duboko ukorenile. Pred javnošću to su aktvni radnici, to je sve pred društvom lakirano". "Mislim da je to prirodno; to je motivacija i ne treba je onemogućavati". "Mislim da ih ne treba onemogućiti, jer žive od toga". "Smeni se jedna, a dodje druga garnitura sa istom namenom". "Ne postoji mogućnost da se to izbegne. Svi koji dolaze na

ta mesta isto rade". "Ne treba ih onemogućiti jer bi njihovim onemogućavanjem verovatno bio ukočen cee rad udruženja. Ostvarivanje vlastitih interesa je sasvim prirodna pojava". "Teško. Grupe će uvek postojati i smenjivaće se peštenije i manje peštene", "Ne vidim način". "Nemoguće ih je onemogućiti". Itd.

5. Uvažavanjem zakona, zakonskom kontrolom rada funkcionera i udruženja (5,5 odsto).

6. Većom kontrolom rada funkcionera (5 odsto), pre svega od strane samog članstva.

7. Češćim smenjivanjem rukovodilaca, kraćim mandatom, bržom rotacijom (4 odsto). Prema nekim iskazima, taj mandat ne bi trebalo da bude duži od dve godine.

8. Demokratskim radom udruženja, širim učešćem svih u radu udruženja (3,5 odsto).

9. Izrazi negodovanja, ogorčenosti ovom pojavom (2,5 odsto). Na pr. "Da zatvore vrata za sobom i izidju iz udruženja!" "Da se izbace sa zabranom pristupa u udruženje!" "Da se izbace sa nogama unapred!" "Batinama, i udaljavanjem iz udruženja!" I sl.

10. Udaljavanjem i/ili isključivanjem takvih iz udruženja (2 odsto).

11. Vrednovanjem rukovodilaca prema umetničkom i stručnom redu, a ne prema drugim kriterijumima (2 odsto).

12. Zašto bismo ih onemogućavali? (2 odsto). Na pr.: "Zašto bi se onemogućavali? Trebalo bi pozvati sve članove da koriste udruženje tako". "Kolike god da je negativno što udruženjem rukovodi uzak krug ljudi, toliko je to i normalno; članstvo je uglavnom neaktivno i nedovoljno upućeno u rad ljudi koji rukovode udruženjem". I sl.

13. Moralnom obnovom (2 odsto). Na pr. "Ako većina stavi

opšte interese ispred svojih ličnih". "Režimom čovečnih-humanih manira, a ne svaštarstvom i lažnim partijskim moralom", "Treba naći grupu poštenijih od njih". I sl.

14. Razvijanjem samoupravljanja, kolektivnim radom (1,5 odsto).

15. Teško! (1,5 odsto).

16. To je širi problem i u samom društvu (1,5 odsto).

Na pr. "Takvih grupe i pojedinaca ima svuda i, izgleda, da ih nije moguće odstraniti". "To nije problem samo udruženja, već i društva uopšte, i kad takve grupe budu društveno sankcionisane, biće i u udruženju, i našem i u ostalima". I sl.

17. Stvaranjem Kodeksa ponašanja (1 odsto).

18. Zakonskim odredbama, putem zakona omogućiti članstvu uvid u rad udruženja (1 odsto).

19. Dati veći značaj udruženju u društvu (1 odsto).

20. Potpunom slobodom rada udruženja (1 odsto).

21. Uz pomoć SSRN (0,5 odsto).

22. Učešćem delegata iz šire društvene zajednice u rukovodjenju udruženjem (0,5 odsto).

U nekim odgovorima bilo je sadržano, praktično, više odgovora, pa je zbog toga ukupan zbir procenata veći od 100.

U pitanju su, dakle, različite mogućnosti i različiti lekovi za sprečavanje privatizacije udruženja od strane pojedinaca ili neformalnih grupa. Ono što zabrinjava jeste veliki procenat ispitnika koji nisu dali odgovor ili, pak, izjavili da ne znaju kako rešiti pomenuti problem (35 odsto). Da li je to izraz rezignacije, pomirenosti sa sudbinom, pasivnosti ili nečeg drugog, teško je za sada odgovoriti. Najverovatnije je da se ova grupa ispitnika reguluje iz redova onih koji su izjavili kako do sada nisu imali moguć-

nosti da uđu na rad udruženja ili su, pak, imali malo takvih mogućnosti (17,5 odsto plus 33,5 odsto=51 odsto takvih ispitanika). I ovde je, očigledno, problem aktivnosti članstva, njegovog što potpunijeg učestvovanja u poslovima udruženja ključni problem u oslobođanju od pomenutih slabosti. To je osećanje i samih članova udruženja, koji u znatnom broju (16 odsto) smatraju da se samo većom aktivizacijom članstva udruženja mogu lišiti pojava privatizacije i razornog dejstva neformalnih grupa okupljenih oko svojih parcijalnih interesa.

Ako je, pak, reč o informisanosti članstva, kao o veoma značajnoj meri prevencije protiv svake patologije organizacije (u čiji se prilog izjasnilo 10 odsto ispitanika), ovde ćemo prikazati odgovore ispitanika na dva pitanja koja se neposredno odnose na stepen obaveštenosti članova udruženja.

Na pitanje "Kako ste obavešteni o radu vašeg udruženja?" dati su sledeći odgovori:

- DOBRO (96) 48,0 odsto
- DOVOLJNO (70) 35,0 odsto
- SLABO (27) 13,5 odsto
- NIKAKO (3) 1,5 odsto
- B.O. (4) 2,0 odsto

Na dodatno pitanje "Ako ste slabo ili naikako obavešteni zbog čega je to tako?", ispitanici su najčešće davali sledeće odgovore:

- lična nezainteresovanost (sam se ne interesuje);
- informacije se čuvaju u uskom krugu ljudi oko uprave ili se namerno zabašuruju;
- zbog manipulacije članstvom;
- loša organizacija rada udruženja (nedostatak službeni-

ka ili organizacione slabosti);

- slab rad udruženja uopšte;
- nema uslova za informisanje (nedostatak novčanih sredstava, kadrova i sl.);
- opšta inertnost i nezainteresovanost u društvu;
- jer se obaveštavamo preko privatnih izvora informacija;
- nedovoljno razvijen delegatski sistem (samo jedan odgovor).

Ako je suditi po ovim odgovorima, može se reći da je stepen obaveštenosti članova udruženja zadovoljavajući (dobro je obavešteno skoro polovina ispitanika, a kad se tome dodaju i odgovori onih koji smatraju da su dovoljno obavešteni, dobija se zbir od 85 odsto). I primedbe onih koji smatraju da su slabe ili nikako informisani (njih 15 odsto) upućuju na pravce u kojima bi ustvari trebalo tražiti prava objašnjenja za manjkavosti u radu udruženja u ovoj osjetljivoj oblasti. Među glavnim sredstvima internog komuniciranja, ispitanici najčešće navode cirkularna saopštenja uprave, biltene i listove udruženja. Kao nedostatke ovih glasila najčešće pominju neredovno izlaženje, neblagovremenu informaciju, loše organizovanju distribuciju, nedostatak kadrova ili finansijskih sredstava za ove poslove.

Pre nego što prikažemo stavove ispitanika o samim promenama u umetničkim udruženjima i stupnju njihovog učešća u tim promenama, želeli smo saznati kakva je globalna ocena članstva o tome šta je dobro (pozitivno) u redu njihovih udruženja, odnosno šta je to što oni smatraju negativnim u delatnosti udruženja.

Na pitanje "Šta je pozitivno u redu vašeg udruženja?" (a moglo se opределити и за више понудженih odgovora), dobili smo sle-

deće rezultate:

- rad na afirmaciji profesije: (149) 74,5 odsto
- zaštita interesa svoga članstva: (148) 74,0 odsto
- uticaj na mere kulturne politike: (52) 26,0 odsto
- ostali odgovori: (38) 19,0 odsto
- bez odgovora: (6) 3,0 odsto

Ostali odgovori su: "Udruženje ne radi ništa" ili "U njemu nema ničeg pozitivnog" (2 odsto), razni drugi, pozitivni kvaliteti koji se pripisuju udruženju (7 odsto). Od ovih pozitivnih kvalifikacija, koje je teško klasifikovati, navećemo samo neke primere: "Jedina stvar koja je pozitivna je to što se preko njih primaju honorari". "Daje nem utisak povezanosti i zajedništva". "Pokušale se da se podigne obrazovni nivo članova (seminari, kursevi, predavanja)". "Bave se sindikalnim poslovima, ali nedovoljno". "Pokušava da utiče i na širu sredinu". "Daje nade da će se nešto rešiti". "Pokušava od svega po malo: uspeh-kako kad". "Udruženje sve to pomalo radi, ali nema snage da se izbori, ni autoriteta". "Sve što udruženje radi-radi dobro i u okviru svojih mogućnosti". "Pozitivna je nada da će moći da se ozbiljnije utiče na stvaranje povoljnijih društvenih i materijalnih uslova za plesman savremene/ domaće drame u zemlji i inostranstvu".

Na pitanje "Šta, po vašem mišljenju, nije dobro u radu vašeg udruženja?", u okviru predloženih alternativa, dati su sledeći odgovori:

- ne radi na afirmaciji profesije: (23) 14,0 odsto
- ne štiti interese svoga članstva: (34) 17 odsto
- ne utiče na mere kulturne politike: (80) 40 odsto
- ostali odgovori: (57) 28,5 odsto
- bez odgovora: (1) 0,5 odsto

"Mediju" ostalim odgovorima" nalaze se, pre svega oni koji

ukazuju na odsustvo bilo kakve ili minimalne društvene moći udruženja (7 odsto). Na pr.: "Udruženje se bavi svim navedenim problemima, ali po svom mestu u društvu nije dovoljno snažno ni uticajno da ih reši". "Nije krivo udruženje što ne štiti profesiju i interese članstva, jer ga niko ne sluša, ne "ferma", I sledi zatim odgovori koji govore o nedostatku finansijskih sredstava u udruženju, kao glavnem razlogu neaktivnosti (4 odsto), o slabostima unutrašnje organizacije udruženja (rascepkanost, podeljenost, neefikasnost) kao nedostatku (4 odsto), o pasivnosti članstva (3 odsto), i najrazličitiji drugi odgovori. Navećemo, ilustracije radi, neke od ovih poslednjih: "Mislim da je inertno", "Nije aktivno prisutno u kulturnom životu grada sopstvenim programom", "Ne uplašuju se redovne honorari", "Čeka tudiša-gotova rešenja i često se diskutuje u prazno", "Suviše je po strani", "Grupni i pojedinačni interesi koje neki članovi udruženja ostvaruju", "Nema kadrove koji bi mogli da se nose sa SIZ kulture", "Mala angažovanost, lenjost i korupcija", "Nedovoljno uključivanje članstva u rad", "Krutošta u radu, foteljarstvo i korupcija", "Sve značajnije negativne činjenice u radu udruženja leže izvan granica udruženja i zavise od društveno-ekonomske moći i zainteresovanosti za rad udruženja. Društvo za sada ne pokazuje ozbiljniji interes za stimulaciju donaće savremene dramske produkcije", "Zatvorenost", "Nedovoljno pledan rad u svim ovim oblastima zbog čega, na žalest, nisu krivi samo pisci već i predstavnici društva koji ih mnogo ne fermaju. Pisci bi morali imati svoje snažno glasile u ovom društvu, međutim izvesnim strukturama to ne odgovara. Najgore je zatvaranje u usku stručna pitanja i interes", "Nedovoljne informisanje što onemogućava bolje učešće članova u radu udruženja", "Uprava udruženja vodi računa isključivu o sebi, a poltronije onim političkim

pojavama koje već odavno celo naše društvo vede stramputicom. Udrženje se ponaša kao srednjevekovni esafis, "Ne radi absolutno ništa".

Poslednji blok pitanja ove ankete odnosio se, kao što smo na početku već rekli, na same promene u udruženjima i na ulogu članstva u ostvarivanju ovih promena, kao i na to kako članstvo vidi udruženje nakon promena.

Ovde nas je, pre svega, zanimal stepen obaveštenosti članstva o promenama u organizaciji udruženja.

Na pitanje da li ste obavešteni o nedavnim promenama u organizaciji vašeg udruženja, dobijeni su sledeći odgovori:

DA (163) 81,5 odsto

NE (31) 15,5 odsto

B.O. (6) 3,0 odsto.

Nema sumnje, procenat ispitanika koji je obavešten o promenama, zaista je zadovoljavajući.

Naredni predmet pažnje istraživača bio je procenat učešća ispitanika u raspravama o tim promenama. Tu je situacija već drugačija. U raspravama je, naime, učestvovalo 54,5 odsto ispitanika, nije učestvovalo 38,0 odsto, a odgovore je uskratilo 7,5 odsto ispitanika. Obaveštenost jeste uslov da članstvo zauzme aktivan stav prema zbivanjima u udruženju, ali nije jedina komponenta angažovanja. Podatak da je samo 54,5 odsto članova učestvovalo u raspravama o promenama u udruženjima ukazuje na postojanje značajnog dela pasivnog ili nezainteresovanog članstva, što se može dovesti u vezu sa ranije pominjanim razočaranjem u neke od elementarnih funkcija udruženja /rešavanje statusnih problema, uticaj na socio-kulturalnu sredinu, itd/.

Na pitanje "Šta mislite, da li ove promene znače veći

stepen demokratičnosti u radu udruženja?", dobijeni su sledeći odgovori:

DA (116) 58,0 odsto

NE (26) 13,0 odsto

NE ZNAM (32) 16,0 odsto

B.O. (26) 13,0 odsto

Malo je kategoričkih odgovora "NE", ali je vrlo indikativno da je velik broj odgovora koji izražava nedoumiciu, neizvesnost, očekivanje ("pokazade se") ili, pak, da je značajan procenat ispitanika jednostavno uskratio odgovor. Ovakav stav možemo pratiti i u narednoj seriji odgovora.

Evo odgovora i na pitanje da li ove promene uvećavaju prava članova udruženja:

DA (107) 53,5 odsto

NE (34) 17,0 odsto

NE ZNAM (34) 17,0 odsto

B.O. (25) 12,5 odsto

I ovde je procenat suzdržanih ili uskraćenih odgovora veoma visok (skoro 30 odsto). Samo je 53,5 odsto ispitanika/ako se ovome dodejtu i odgovori: "U okviru udruženja, ali van toga ne" - ponovljjeni više puta/ izrazilo svoje uverenje da sadašnje promene uvećavaju prava članova udruženja. Podsetimo se ovde i na stavove grupe rukovodilaca umetničkih udruženja, koje smo ranije analizirali. Ta grupa je takođe demonstrirala veliko nepoverenje u činjenicu da su promene u udruženjima uvećale prava i profesionalne mogućnosti članstva (50 odsto odgovora).

Takođe je zanimljiv i raspored odgovora ispitanika na pitanje da li ove promene doprinose većem uticaju udruženja u društvu:

DA (99) 49,5 odsto
NE (35) 17,5 odsto
NE ZNAM (44) 22,0 odsto
B.O. (22) 11,0 odsto

I ovde su kao pozitivni odgovori uračunati modaliteti kao što su ("u principu", "trebalo bi", "delimično", "donekle", "zavisi od celokupnog rada udruženja") ukupno 12 ispitanika, tj. 6 odsto. Sa ovim uslovnim ocenama, procenat pozitivnih odgovora bi se smanjio čak na 43,5 odsto. Činjenica da manje od polovine članstva smatra da promene doprinose većem uticaju udruženja u društvu mora da bude podsticaj svim činiocima kulturne politike da se dobro zamisle kuda smeraju započete reforme organizacije umetničkih udruženja.

Isti komentar bi zasluživali i odgovori ispitanika na pitanje da li ove promene doprinose neposrednjem kontaktu članova sa udruženjem:

DA (115) 57,5 odsto
NE (22) 11,0 odsto
NE ZNAM (38) 19,0 odsto
B.O. (25) 12,5 odsto.

Takodje su i ovde među pozitivne odgovore uvršćeni i sledeći modaliteti: "delimično", "možda", "trebalo bi", "videće se", "zavisi od interesa", "zavisi od članova". Ovakvih odgovora je 3 odsto. Kao i u prethodnim odgovorima, i ovde smo suočeni sa visokim procentom uskraćenih odgovora ("ne znam" i bez odgovora) - 31,5 odsto. Oni upućuju i na stav iščekivanja, na postojanje nedovoljno jasne predstave o sadašnjem stanju u udruženjima, na želju da se iskustveno provjeri najavljenja promena.

U vezi sa prethodnim pitanjem jesu i odgovori na pitanje da li ove promene umanjuju izglede ispitanika da lakše ostvaruju od-

redjene (videti tabelu) interesu kroz udruženje:

IGLEDI DA SE OSTVARI:	DA	NE	NE, ZNAM	B.O.
a) zarada	(26) 13,0	(121) 60,5	(19) 9,5	(21) 10,5
b) socijalno, zdravstveno i penzijsko osiguranje	(24) 12,0	(122) 61,0	(18) 9,0	(23) 11,5
c) mogućnost dobijanja poslova	(26) 13,0	(120) 60,0	(19) 9,5	(22) 11,0
d) rešenje stambenog pitanja	(21) 10,5	(118) 59,0	(23) 11,5	(25) 12,5
e) dobijanje radnog prostora	(22) 11,0	(102) 51,0	(19) 9,5	(44) 22,0
f) zaštita stvaralačkih sloboda i autorskih prava	(22) 11,0	(131) 65,5	(16) 8,0	(18) 9,0
g) umetnička i stručna afirmacija	(21) 10,5	(129) 64,5	(16) 8,0	(21) 10,5

Na ovo pitanje nije odgovorilo (13) 6,5 odsto ispitanika. Bila je takođe ostavljena mogućnost da se pomene i zaštita nekih drugih interesa ispitanika. Tu mogućnost je iskoristio manji broj ispitanika i uglavnom je pominjao sledeće: mogućnost zapošljavanja samostalnih umetnika, lakšu nabavku materijala za likovne umetnike, mogućnost snimanje TV programa na drugim TV stanicama, zaštita interesa gole egzistencije, zaštita udruženja od ljudi kojima profesija nije vezana za delatnost udruženja, i sl. U svakom slučaju, pogled na gornju tabelu jasno ukazuje da procenat onih koji kategorički po-riču da pramene umanjuju izglede članstva da lakše ostvari svoje odredjene interese kroz udruženje i nije tako visok (10,5-13,0 odsto). Procenat onih koji su uskratili odgovore, takođe je indikativan, kako u pogledu stepena informisanosti tako i kao podatak o određenim

raspoloženjima (pasivnosti, rezignacije) članstva. Većina ispitanika, dakle, smatra da pomenute promene ne umanjuju izglede članstva da, kao i do sada, ostvaruje svoja prava u okviru udruženja. Taj procenat pozitivnih stavova varira izmedju 51,0 do 65,5 odsto.

O tome da li ove promene komplikuju rad udruženja ili ne ispitanici su se izjasnili na sledeći način:

DA (45) 22,5 odsto

NE (96) 48,0 odsto

NE ZNAM (34) 17,0 odsto

B.O. (25) 12,5 odsto

U vezi sa ovim rezultatima, zanimljivo je pogledati i odgovore na pitanje da li promene otežavaju ili olakšavaju opštene (komunikaciju) medju članovima:

OTEŽAVAJU (28) 14,0 odsto

OLAKŠAVAJU (85) 42,5 odsto

NE ZNAM (42) 21,0 odsto

B.O. (45) 22,5 odsto

U ovim odgovorima pod B.O. su računati i modaliteti kao što su "ostaje isto kao pre-ne menjaju ništa" (1,5 odsto), "ne zavisi, ne utiču, nije bitno" (4 odsto), "zavisi isključivo od zainteresovanosti članova, a ne od promena", "olakšavaju u okviru sekcije, dok na nivou celine otežavaju", i sl.

Da promene ne komplikuju rad udruženja tvrdi 48,0 odsto ispitanika, a da one olakšavaju komunikaciju medju članstvom smatra 42,5 odsto članova. Ostali-u svakom slučaju jedna trećina - za sada ne mogu dati određen odgovor, iščekuju šta će praksa pokazati, uzdržani su, a najverovatnije i sumnjičavi prema preduzetim promenama. Pažnju mora privući i izričita tvrdnja onih koji smatra-

ju da promene komplisuju rad udruženja (22,5 odsto), odnosno da otežavaju opštenje među članstvom (14,0 odsto).

Možda će sledeći odgovori olakšati nalaženje pravih razloga za ovakve stavove.

Od tih odgovora pomenimo prvo one koji se odnose na pitanje da li promene razbijaju ili doprinose jedinstvu udruženja:

RAZBIJAJU (30) 15,0 odsto

DOPRINOSE JEDINSTVU (96) 48,0 odsto

NIŽE ZNAM (40) 20,0 odsto

B.O. (34) 17,0 odsto.

U grupu B.O. uvršćeno je i 3 odsto odgovora tipa "nemaju uticaja", kao i 1 odsto odgovora "niti razbijaju, niti doprinose". Znaimljivo je da samo nešto manje od polovine ispitanika (48,0 odsto) smatra da promene doprinose jedinstvu udruženja. Broj onih koji su izjavili da ne znaju kako promene utiču na jedinstvo udruženja i onih koji su uskratili odgovor (B.O.) iznosi 37 odsto. Ovako visok procenat može se tumačiti pre svega nedovoljnim uvidom ispitanika u pomenuti proces ili činjenicom da su ostali po strani ovih promena.

Među argumentima onih koji smatraju da ove promene razbijaju jedinstvo umetničkih udruženja u javnosti su, u novije vreme, najprisutniji oni koje smo već pominjali, a koje je izneo predsednik Udruženja književnika Srbije Miodrag Bulatović. Književnici su još ranije, od 1979 godine, raspravljali o reorganizaciji svoga udruženja na delegatskom i teritorijalnom principu. Još tada je bilo sumanji da udruženje može skončati u preteranoj fragmentaciji. Dok je, na primer, predsedavajući udruženja Zoran Gluščević na godišnjoj skupštini u decembru 1979 zahtevaо da se i Beogradska sekcija pisaca razbijе na opštine, "pre svega Zemun, Novi Beograd, Banovo Brdo", dotle su mnogi drugi bili protiv ovakvog usitnjavanja udruženja (R.

Smiljanić, B. Kosijer, A. Puslojić, itd).⁶⁾ Nekoliko godina kasnije, krajem 1984. udruženje je nagovestilo reviziju svoje organizacione sheme. Postavljeno je pitanje o svrsi postojanja onih njegovih sekcija koje broje samo dva-tri člana. Sekcija iz Valjeva, na primer, ima samo tri člana. U izveštaju "Književnih novina" sa XIII delegateke skupštine Udruženja književnika održane 22. decembra 1984, ističe se da je najviše rasprave bilo oko podeljenosti i usitenjenosti udruženja kao i o nužnosti promena statuta, koje bi drukčije regulisale organizaciona načela na kojima počiva udruženje. "Regionalnost i u ozbiljnijim sferama našeg društva već odavno ukida argumente pameti, racionalnosti, optimalnosti, pa i ekonomičnosti života. Ne želeći da povredimo bilo dja osećanja, hteli bismo da kazemo da je krajnje vreme da se otkloni greške i gluposti iz organizacione strukture Udruženja književnika Srbije. Na kraju, mada ne i najmanje važno, time će se se omogućiti potpuno demokratsko funkcionisanje UKS" - kaže se u pomenutom izveštaju.⁷⁾

Sledeće pitanje iz ove serije glasilo je: "Da li one (promene) uvedavaju mogućnost vašeg ličnog uticaja na poslove udruženja?" Dobijeni su sledeći iskazi:

DA (85) 42,5 odsto

NE (46) 23,0 odsto

NE ZNAM (43) 21,5 odsto

6) Interesi i kako ih pomiriti, Borba, 17 decembar 1979; Nije se sedelo skrštenih ruku, Politika, 17 jun 1982; Bolji dani za pisse, Politika, 23 decembar 1984.

7) Književne novine, 1. januar 1985, str. 2; Ko kome smeta, Politika, 17 novembar 1984; Pisci i politika-bolje, novo (u)druženje, NIN, 30 decembar 1984, str. 30-31.

B.O. (25) 12,5 odsto

U poređenju sa prethodnom verzijom distribucija odgovora je skoro istovetna, uz neznatne razlike. Kao i u ranijim odgovorima iz ove serije pitanja, primećuje se, pre svega, značajna rezervisanost ispitanika, uskraćivanje odgovora ili stav "ne znam" (jedna trećina ispitivane populacije). To je stav iščekivanja, jer su promene tek inicirane i vedma ispitanika još nema konačnog iskustva, konačnog saznanja, o smeru kome one vode. Zanimljivo je da ni puna polovina ispitanika nije uverena da ove promene jačaju mogućnost njihovog ličnog uticaja ili angažmana na poslovima udruženja. Oko jedne četvrtine ispitanika drži da te promene ne uvećavaju mogućnost njihovog aktivnog upliva na poslove udruženja. Ne-ma sumnje da je još uvek velik raskorak između proklamovane uloge članstva u delegatskom sistemu i starnog iskustva koje ovo ima.

Na pitanje "Da li se delegatskim sistemom uvećava ili umanjuje odgovornost funkcionera udruženja prema članstvu?", ispitanici su dali sledeće odgovore:

UVEĆAVA (97) 48,5 odsto

UMANJUJE (45) 22,5 odsto

NE ZNAM (26) 13,0 odsto

B.O. (32) 16,0 odsto

U grupi B.O. nalaze se i odgovori tipa "Ostaje isto", "To je formalnost", "delegatski sistem ne funkcioniše u kulturi", "Ako je delegatski sistem, funkcioner nema šta da radi" (4 odsto). Oko polovina ispitanika je, dakle, uverena da delegatski sistem uvećava odgovornost funkcionera udruženja prema članstvu. Ostali ili nisu uvereni u to ili nemaju iskustva o tome (ne znaju), odnosno uskraćuju odgovor-verovatno iz istog razloga.

Na kraju ovog bloka pitanja nalaze se odgovori ispitani-

ka na pitanje da li ove promene koriste više (a) članovima udruženja, (b) užim, neformalnim grupama u udruženju, (c) spoljnim, političkim faktorima ili (d) nekom drugom-kome? Evo i tih procenata:

- a) članovima udruženja (108) 54,0 odsto
- b) užim neformalnim grupama u udruženju (34) 17,0 odsto
- c) spoljnim, političkim faktorima (49) 24,5 odsto
- d) nekom drugom (14) 7,0 odsto
- ne znam i B.O. (25) 12,5 odsto

U grupu "nekom drugom" svrstali smo i sledeće odgovore: "Kulturi uopšte", "Neće se bitno odraziti na rad udruženja", "Funkcionerima", "Delegatima", "Upravi udruženja", "Ne znam, mislim da je u pitanju pomodarski formalizam", "Svima na svoj način", "Članovima udruženja ne koriste", "Ne koriste nikome", "Kada bi se radilo onako kako bi trebalo, koristile bi članovima udruženja", "Društvu", "Mislim da ne koristi nikome, to su samo uzalud bačene pare". Neki ispitanici su davali više odgovora pa zbog toga ukupan zbir procenata prelazi 100.

Preko polovine ispitanika smatra, dakle, da promene u udruženjima koriste članovima udruženja (54,0 odsto ispitanika). Jedna četvrtina je uverena da ove promene koriste spoljnim, političkim faktorima. Time se oni približavaju stavovima rukovodilaca udruženja, među kojima se nalazi čak 40 odsto onih koji drže da su posmenute promene došle na podsticaj i zahtev spolja, čime se, naravno, ne prejudicira i karakter promena, jer smo videli ranije da je 53,5 odsto ispitanika-članova izjavilo da one uvećavaju prava članova udruženja. Ono što zabrinjava jeste podatak da relativno visok stepen ispitanika (17) odsto misli kako ove promene ko-

riste više užim neformalnim grupama u udruženju. Tim se ukazuje na nužnost da se i dalje razmišlja i dela u pravcu traženja demokratskih mehanizama i rešenja, koja će unaprediti organizaciju udruženja.

Uskraćeni odgovori i ovde su znak isčekivanja, podatak o još uvek nedovoljnom iskustvu o izmenama koje zahvatile umetnička udruženja.

Na kraju ove naše ankete ostavili smo mogućnost ispitanicima da se izjasne i o stvarima koje ih nismo pitali, a koje bi se odnosile na predmet istraživanja ("Šta biste još želeli da kažete o promenama u vašem udruženju, a što smo zaboravili da vas pitemo?"). Da ispitanici nisu bili ravnodušni prema anketi pokazuje i činjenica da je njih 68 (34 odsto) želelo da pruži dodtni komentar, objašnjenje ili izrazi neka od svojih raspoloženja.

Prenećemo ukratko i mke od svih pojedinih komentara, čime se na osoban način upotpunjuje i celina ovog istraživanja.

Pre svega, tu se nalazi niz komentara koji izražavaju jedno osjećanje nemoci i rezignacije, uz kritičke tonove o opštem stanju kulture u društvu. Evo nekih primera: "Te promene su beznačajno-zašto se o njima uopšte pravi anketa? One ništa ne menjaju". "Jedina promena o kojoj sam obavešten je povećanje procenta koji se odbija na ime članarine, što je pozitivno, jer će to pomoći bar malo Udruženju". "Ništa (jer absurd je reći, jer ko nas pišta!)" "Članovi udruženja su destimulisani odnosom društva, tako da se nedovoljno angažuju. Aktivnost se svodi na pokušaje bez pravog rezultata, suština problema se ne da dotači, a kamoli rešiti". "Samo da na ovim funkcijama ne ostanu ovi sadašnji ljudi!" "Mislim da promene nisu suštinske". "Pošto udruženje ne vrši nikavu funkciju treba ga rasturiti. Možda bi tada svi imali jednakе uslove na tr-

žištu-ne bi bilo privatizacije". "Smatram da na današnjem stepenu društvenog uticaja udruženja ne postoji ozbiljni razlozi za egzistenciju ovih udruženja. Naime, uticaj udruženja na društvo i društvenu birokratiju je ništavan". "Praktično nema nikakvih realnih promena. Zavisi od sprovodjenja zakona". "Umetnička udruženja nemaju dovoljne uticaje adekvatno položaju u društvu, a zakonska mera o njima donose se bez njihove saglasnosti i konsultacija". "Udruženje je na nivou gradjanskog udruženja, tj. ne štiti umetnost zbog koje postoji i nije pomoglo na planu odnosa sa TV, koja prema umetnicima ima krajnje izravnjivački odnos". "Udruženje je za proteklih 15 godina doživele dovoljne promene ali nije steklo autoritet (odnosno akcije udruženja), pošto u društvu ne postoji dovoljna povezanost različitih segmentata, one često ostaje bez odgovora, ili se opšti interesi podredjuju ličnim". "Promene su rezultat zakonskih propisa koji su ih zahtevali, a ne odraz stvarnih potreba članstva". "Naš sistem u celosti godinama temeljito gradi greške prema radnom čoveku. Kao takav domaćin, normalno je da i u svim ostalim društvenim formama rada ne može imati bolje rezultate". "Menjaju se dokumenta, pravilnici, razni papiri, a ustvari sve ostaje isto ili gore".

Dosta je i kritičkih ocena i mišljenja o vlastitoj aktivnosti: "Nužno je da svaki samostalni radnik ili umetnik u oblasti kulture shvati da su sve društvene aktivnosti u biti njegov vlastiti interes i da jedino svi zajedno usmereni prema određenim ciljevima možemo nešto postići". "Da se animira više mladih članova, jer jedino na taj način mogu da se razbiju vladajuće grupacije, koje se stalno međusobno smenjuju". "S obzirom da kulturnu politiku vode (vodili su) neumetnici, došlo je do zamiranja aktivnosti Udruženja, čemu je delimično deprivnela i neaktivnost čla-

nova i predstavnika umetnosti u svim forumima". "Pretpostavka je da su promene progresivne, međutim aktivnost sveukupnog članstva je na niskom nivou, pa pre svega to predstavlja problem". "Promene daju mogućnosti za neke izmene, ali ništa bitno ne menjaju. Sve zavisi od ljudi koji rade, ali društvo ne podržava Udruženje. Može nešto da ispadne od tih promena, ali male su šanse a mnogo je truda uloženo (u formalnom smislu) dok su sprovedene". "Što veća aktivnost članova je jedini način da dodjemo do poštovanja i afirmacije našeg Udruženja".

Bilo je i oštih kritika promena koje smo razmatrali u ovom istraživanju: "Ukinuti delegatski sistem i vratiti jedinstveno udruženje SR Srbije gde svaki član ravnopravno odlučuje o svojim i zajedničkim interesima (stvaralačkim i drugim)". "Udruženje je razbijeno na teritorijalne sekcije i time obezvrednjeno kao organizacija pisaca u Republici (tj. svedeno na beogradski pašaluk). A ni delegatski sistem nije pokazao ništa drugo nego koncentraciju moći u drugim strukturama i bolje oblike manipulacije organizacijom i njenom upravom". "Naše udruženje bi morale da ukine delegatski sistem. Ono bi morale da deluje kao slobodna profesionalna organizacija i da prihvati Odbor za zaštitu umetničke slobode kao svoj i morale bi da se stara o poboljšanju drugih profesionalnih uslova rada". "Trebale bi ostvariti što jedinstveniju organizaciju". "Razjedinjenost vodi snižavanju kvaliteta, ne postoji kontrola kvaliteta". I sl.

Pominjani su mnogi ozbiljni problemi vezani za rad udruženja: "One što ja najviše očekujem od ovog novog zakona je poboljšanje statusa neformalnih, ad hoc grupa-Udruženja treba da omogući rad na više projekata koji će obogatiti kulturni život grada i Republike... Mislim da promenama nije rešeno pitanje socijalne pomoći

članovima. Udruženje bi trebalo da bude aktivnije u određivanju kriterijuma slobodnog umetnika, da posluje kao agencije. Članovi UDUS ne bi trebalo da budu članovi nekog drugog udruženja, jer se penzijsko, socijalno i zdravstveno osiguranje više puta plaća za jednog člana". "Da se članovima omoguci afirmacija i da veća mogućnost zapošljavanja, naročito mladima treba posvetiti pažnju". "Kako da ostvarimo pravo da raspolažemo delom poreza koji se otvaraće iz oblasti umetničke fotografije u korist unapredjenja umetničke fotografije!" "Jedina želja našeg Udruženja je da se zakon o samostalnom obavljanju umetničke i druge delatnosti u oblasti kulture stvarne sprovede i počne da živi". "Status samostalnog umetnika je zavaravanje, lažna briga o umetnicima". I sl.

Pomenimo, izmedju ostalih, i ne komentare učesnika ankete koji su smatrali da je još rano donositi zaključke o promenama kojima su izložena umetnička udruženja, jer nedostaje još uvek praktično iskustvo: "Aada ove promene zažive u praksi Udruženja, videćemo jesmo li na pravom ili krivom putu". "Ne znam kako će se pokazati te promene". "Mislim da se anketa ne sprovodi u pravo vreme. Pravi rezultati ovih promena će se tek videti, o njima je sada nemoguće govoriti. Sigurno je jedno - da su formalne prirode i da ništa bitno ne menjaju u radu udruženja". "Na žalost na sva pitanja ove ankete nisam u stanju da dam odgovore pošto do sada Udruženje nikad nije uspeo da u pravom smislu aktivno radi". "Pomenimo i za utehu anketarima i da je bilo izjava kao što je ova: "Vrlo dobra anketa".

U svakom slučaju ovi i ovoliki broj komentara ukazuju na podatak da su ispitanici davali odgovore kao ličnosti koje su za-interesovane za sudbinu profesionalne organizacije kojoj pripadaju, za njenu status i njenu perspektivu u društvu.

IV. ZAKLJUČAK

Zavod za proučavanje kulturnog razvijanja je odmah nakon svoga osnivanja pristupio i istraživanju umetničkih udruženja kao ozbiljnog faktora kulturnog života, kulturne politike i razvoja kulture. Već 1969 godine u njemu je ostvaren istraživački projekt "Položaj i uloga umetničkih udruženja u SR Srbiji" (na kome su radili M. Nemanjić, Radmila Mišić-Grujić i M. Ivićević). Bio je to iscrpno razmatranje, na empirijskom materijalu, položaja, organizacije, finansiranja, unutrašnjih odnosa i drugih relevantnih vidova umetničkih udruženja. Godine 1984. Zavod je izdao i publikaciju "Vodič kroz umetnička i staleška udruženja u oblasti kulture u SR Srbiji (bez pokrajina)", na kome je redila S. Madjanović. Vodič je sakupio podatke o 64 udruženja, sa stanjem 1981-82 godine. Podaci su obuhvatili naziv i adresu udruženja, njihovu organizacionu strukturu, programske ciljeve, broj i vrstu članstva, izvore finansiranja, pregled redovnih delatnosti udruženja, podatke o INDOC službama u udruženjima, o članstvu udruženja u srodnim nacionalnim i međunarodnim asocijacijama, o međunarodnoj i međjurepubličkoj saradnji udruženja, itd.

Sadašnje istraživanje promena u umetničkim udruženjima obuhvata niz složenih procesa kojima su izložena ova udruženja nakon usvajanja, u aprilu 1982., Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana (Sl. glasnika SRS, 24/1982). Ovaj zakon je stavljen na snagu predjačni Zakon o udruženjima građana (iz 1972). I umetnička udruženja su novim zakonom obavezana da svoje delovanje i organizacioni sklop prilagode zahtevima zakonodavca, u roku od dve godine, tj. do aprila 1984. Ovaj rok je, naknadno pomeren za više meseci, jer je primena zakona izazvala niz komplikacija (slo-

žena procedura usvajanja nužnih zakonskih akata-statuta u samim udruženjima, održavanje vanrednih izbornih i konstitutivnih skupština i sl).

Zakon je nametnuo temeljnu reorganizaciju udruženja, a pre svega njihovo pretvaranje u saveze udruženja građana, putem samoupravnog sporazumevanja, zatim donošenje novih ili usklajivanje postojećih samoupravnih normativnih akata sa zakonom, a koji se odnose na delatnost udruženja, sticanje finansijskih sredstava udruženja i tako dalje. Zakon posebno insistira na uključivanju udruženja u sistem organizovanja Socijalističkog saveza radnog naroda. Stari zakon o udruženjima građana posmatrao je udruživanje građana kao udruživanje građansko-pravnih lica. Novi zakon ide ukorak sa promenama u političkom sistemu i uređuje materiju udruživanja građana kao sastavni deo i političkog sistema i SSRN "kao fronta organizovanih socijalističkih snaga sa SKJ na čelu".

Ovo istraživanje se podudara sa razdobljem organizacionog preobražaja umetničkih udruženja. Ono sagledava trenutak dinamike umetničkih udruženja, koji je došao na podsticaj društveno-političke zajednice. Njegov cilj je bio da utvrdi do kog je stepena stigla promena u umetničkim udruženjima i kako je ona prihvadena, koje je novine donela u radu udruženja, njihovoj demokratizaciji, kao i kako se članstvo ovih udruženja ponašalo tokom tog procesa, da li je bilo aktivni ili pasivni čimilac promena i kako ono ocenjuje te promene.

Glavna metodološka teškoća koja je pratila ovo istraživanje je što se ono obavlja dok još traju same promene, dok još mnoga udruženja nisu okončala institucionalizaciju ovih promena, odnosno još nisu usvojila nove statute i ostala neophodna normativna akta.

U nekoliko slučajeva su rukovodiocei udruženja odobili da saradjuju sa istraživačima, pravdajući se time da su promene još u toku, da su njihova udruženja u prelaznom razdoblju od starog ka novom modelu organizovanja. I mnogi odgovori ispitanika iz userka anketne medju članstvom ukazali su na ovu metodološku prepreku, jer je ponekad broj uskraćenih odgovora ili odgovora "ne znam" neposredno bio posledica nedovoljnog iskustva ispitanika o promenama koje su zahvatile udruženja ili, pak, stav iščekivanja pred neizvesnošću. Tekom istraživanja intervjuisani su rukovodiocei deset udruženja i anketirano dve stotine članova iz dvadeset umetničkih udruženja.

I u ovom periodu razvoja umetničkih udruženja ostaje vidljiva njihova dualistička priroda: s jedne strane ona izražavaju i štite interese, profesionalne i umetničke, svojih članova, a s druge strane ona su instrument društva za uticaj na umetničke delatnosti i na specifičnu populaciju umetničkih stvaralaca. U normativnom pogledu situacija udruženja je detaljno oblikovana, kako zakonskim aktima tako i drugom pratećom regulativom. I ovaj dualizam se ogleda u tome normativnom statusu. Udrženja su dobrovoljne organizacije građana, osobna interesna grupa i grupa za ostvarivanje profesionalnih prava, i kao takva integrisana u sistem SSRN. Ali ona su takođe i jedna vrsta grupe za pritisak, u tradicionalnom sindikalističkom značenju, jer se zalaže za širenje i odbranu sindikalnih prava svojih članova, prava iz radnog odnosa, socijalnog, zdravstvenog, penzionog osiguranja, socijalnih beneficija, javnih prava, itd. Ovo je sve izrazitiji trend, jer je u našem društvu sve veći broj umetnika koji se umetništu bavi kao profesijom, čemu je posebno deprivnela legalizacija statusa tzv. slobodnih umetnika. U odnosu na stanje od pre jedne decenije broj u-

metničkih udruženja u SR Srbiji je porastao. Razvile su se i etablirale nove umetničke profesije, porastao je broj umetnika, razvilo se umetničko školstvo, u Beogradu je formiran i prvi Univerzitet umetnosti, raširila se mreža kulturnih i umetničkih institucija, razvilo tržište umetničkih usluga i dobara. Svi ovi procesi doprinose i snažnom trendu institucionalizacije umetničkih udruženja. Ovaj trend podstiče i kulturna politika prenoseći na udruženja značajna društvena ovlašćenja: zvaničnu verifikaciju umetničkih zvanja, ovlašćenja iz oblasti radnog prava i socijalnog osiguranja, iz oblasti autorskog prava, kao i niz drugih beneficija (ostvarivanje prava na stan i rādni prostor, na carinske olakšice, itd.). Time se šire i staleške ingerencije udruženja. Zbog toga i dolazi do pomeranja funkcija udruženja ka tradicionalnom sindikalizmu, ka zaštiti i promociji profesionalnih interesa.

S druge strane smanjuje se mogućnost uticaja na kulturnu i društvenu sredinu. U pogledu ove funkcije udruženja, očekivanja članstva ostvarila su se svega u 54,5 odsto slučajeva. Među ispitanicima 71 odsto članova smatra pozitivnim u radu svog udruženja to što radi na afirmaciji profesije, a 66,5 odsto te što štiti interes svoga članstva, dok svega 26 odsto članova smatra da je pozitivno to što udruženje utiče na mere kulturne politike. Ispitanici su svesni i te opasnosti zatvaranja u uske okvire staleža. I oni ocenjuju kao negativnu pojavu to što udruženje ne utiče, na primer, na mere kulturne politike (39 odsto). Do zapaženjeg prisustva udruženja u javnom životu dolazi vrlo retko, a obično su i tada u pitanju specifični incidenti (na pr. Udruženje književnika, 1979-1984, ili Udruženje likovnih kritičara, 1980).

Rukovodiocei udruženja u 90 odsto slučajeva, pri tome,

misle da su danas stvarne mogućnosti udruženja da gaštite interese članstva male, osrednje ili nikakve. Očekivanja članstva od udruženja u pogledu većih mogućnosti za umetnički rad ostvarila su se samo u 59,5 odsto slučajeva, u pogledu većih mogućnosti za zaradu samo u 15 odsto, u pogledu većih mogućnosti za rešavanje statusnih problema (stan, zdravstveno, socijalno i penzijsko osiguranje, itd) u 50,5 odsto, i u pogledu većih mogućnosti gaštite stvaralačkih sloboda i autorskih prava u 61,0 odsto slučajeva.

Na izvestan način je paradoks da se ova sindikalistička orijentacija udruženja podudara sa daleko većim stepenom institucionalizacije samih udruženja u okviru datog političkog sistema, tj. kroz SSRN. I većina kontakta udruženja sa društveno-političkim organizacijama se svodi na kontakte sa SSRN, i to u okviru njegovih sekcija za kulturu. U skupštinskim telima gde se odlučuje o zakonima i drugim meraima ekonomske i kulturne politike, udruženja nemaju svoje delegate. Njih tu predstavljaju tzv. "korisnici usluga". Samo u 40 odsto slučajeva rukovodioци udruženja su izjavili da je saradnja udruženja sa SIZ zadovoljavajuća.

Za članstvo je u ovim promenama bilo bitno da li će one podstići dalje procese demokratizacije u udruženjima ili će se redukovati samo na organizacione promene. Rukovodioци udruženja su samo u 20 odsto slučajeva izričito pozitivno vrednovali promene koje smo istraživali, a 50 odsto njih je odgovorilo da se nije promenilo ništa, sam nužnog usaglašavanja sa zakonom, odnosno većeg stepena integrisanosti sa Socijalističkim savezom. Ostali rukovodicci misle da ove promene nisu bile opravdane, tj. da nije bilo razloga za njih (30 odsto). Skepticizam rukovodilaca dele i sami članovi. U raspravama o promenama učestvovalo je 54,5 odsto članstva. Da ove promene znače veći stepen demokratičnosti u radu udruženja smatra

58 odsto članstva. Međutim samo 49,5 odsto ispitanika-članova drži da one doprinoze većem uticaju udruženja u društvu. Samo 53,5 odsto ispitanika smatra da one uvećavaju prava članova udruženja.

Ispitanici su bili prilično suzdržani i kritički raspoloženi prema efektima promena. Manje od polovine njih misli da ove promene ne komplikuju rad udruženja, odnosno da olakšavaju opštenje među članovima udruženja. Na pitanje da li ove promene razbijaju ili doprinoсе jedinstvu udruženja, svega 48 odsto ispitanika odgovara da doprinoсе jedinstvu. Ostali ili ne znaju, ili uskraćuju odgovor, ili smatraju da one razbijaju jedinstvo udruženja. Svega 42,5 odsto ispitanika smatra da ove promene uvećavaju mogućnost ličnog uticaja ispitanika na poslove udruženja. Ove promene će u radu udruženja učiniti aktivnijim samo 39,5 odsto ispitanika. One koriste članovima udruženja samo u 54 odsto slučajeva. Ostali korisnici su uže neformalne grupe u udruženju i spoljni, politički faktori. Samo 48,5 odsto ispitanika drži da se delegatskim sistemom uvećava odgovornost funkcionera udruženja prema članovima.

Ovi i niz drugih poznatih rezultata istraživanja, koji se analiziraju u radu, ukazuju da su rezerve članstva prema izvršenoj reorganizaciji udruženja vrlo značajne, da ih promene koje smo ispitivali još uvek ne čine aktivnim faktorom razvoja i demokratizacije udruženja, kao i da je još uvek rano procenjivati globalni uspeh samoupravne transformacije koju je nacirao najnoviji Zakon o udruženjima građana. Odredjena zapažanja, ocene i komentari dati tokom elaboracije rezultata istraživanja, upućuju na neophodnost dodatnih akcija i mera kulturne politike, a pre svega na dalje razradjivanje koncepta samoupravljanja u okvirima umetničkih udruženja (zbog

rezervi prema funkcionisanju delegatskog sistema i teritorijalne decentralizacije, kao elemenata posredništva među članstvom), odnosa udruženja i društveno-političkog sistema (nedovoljan uticaj udruženja na mehanizam ekonomsko-političkog odlučivanja, od lokalnog do republičkog nivoa, i njihova jednostrana upuštenost samo na mehanizam SIZ), kao i unapredjenja internih odnosa u udruženjima (interna demokratija, efikasnost i organizovanje, informisanje, sprečavanje patologije organizacije-naročito stvaranja neformalnih grupa i monopola, zloupotreba rukovodećih funkcija i sl.).

V. PRILOGI

- 1. Podsetnik za razgovor sa rukovodiocima umetničkih udruženja**
- 2. Upitnik za članove umetničkih udruženja**

ZAVOD ZA PROUČAVANJE KULTURNOG RAZVITKA
"Svetog Sava" u Beogradu

Beograd, Rige od Fere 4, tel. 181-046 1 638-081

Istraživački projekt o umetničkim udruženjima

PODSETNIK ZA RAZGOVOR SA RUKOVODIĆOCIMA UMETNIČKIH UDRUŽENJA

Naziv udruženja: _____

Predsednik (ime i prezime): _____

Sekretar udruženja (ime i prezime): _____

ADRESA I TELEFON UDRUŽENJA: _____

1. Broj članova (eventualno prema vrsti članstva): _____

2. Vrste članstva (redovni, počasni, i sl) uz objašnjenje
razine u statusu, vrsti i obimu prava i dužnosti: _____

3. Ko može biti član udruženja (kvalifikacije i kriterijumi za
biranje u članstvo): _____

4. Način biranja novog člana: _____

5. Sistem promocije članstva iz jednog statusa u drugi: _____

6. Način prestanka članstva: _____

7. Disciplinske mere prema članstvu (vrste i način donošenja): _____

8. Šta udruženje obezbeđuje članstvu (zaokružiti moguće odgovore):

- a) socijalno osiguranje
- b) penzijsko osiguranje
- c) zdravstveno osiguranje
- d) mogućnost za zaradu-dobijanje posla
- e) mogućnost da reši stambeno pitanje
- f) mogućnost da dobije radni prostor
- g) veće mogućnosti za umetnički rad i afirmaciju
- h) uticaj na kulturni i društveni život sredine
- i) veće mogućnosti za zaštitu stvaralačkih sloboda i autorskih prava
- j) ostali (navesti šta): _____

9. Kakve su danas stvarne mogućnosti udruženja da zaštititi interese svojih članova (zaokružiti mogući odgovor):

NIKAKVE MALE OSREDNJE PRILIČNO VELIKE VELIKE

10. Kakav je bio način organizovanja udruženja koji je prethodio sadašnjem stanju (navesti naziv i vrste organizacionih jedinica, po hijerarhiji, kao i naziv njihovih izvršnih organa i drugih organa odlučivanja i radnih tela - na primer skupština, izvršni odbor, drugi odbori i komisije, kao i brojčani sastav ovih tela i način i periodičnost njihovog izbora - mandata):

- a) skupština udruženja: _____
- b) izvršna tela: _____
- c) drugi organi skupštine (odbori, komisije i sl): _____
- d) organi izvršnih dela (odbori, komisije, radne grupe, žiriji, redakcije i sl): _____
- e) ostala radna i druga ad hoc tela: _____

11. Sadašnji način organizovanja udruženja (na delegatskom principu):

- a) Najviši organ udruženja (naziv, sastav, dužina mandata):

- b) ostali izvršni organi udruženja (naziv, sastav, dužina mandata):

c) osnovne jedinice udruženja (naziv, organizacija, sastav, mandat):

d) broj osnovnih jedinica koje čine udruženje: _____

12. Kako vi lično ocenjujete smisao i mogućnost, kao i društvenu opravdanost ovih promena u organizaciji udruženja?

DA NE NE ZNAM

14. Da li su ove promene uvećale prava ili profesionalne mogućnosti članstva:

DA NE NE ZNAM

15. Da li su ove promene bile potreba vašeg udruženja ili su došle na podsticaj-zahetv spolja:

- A) EILLE SU POTREBA UDRUŽENJA
- B) DOSLE SU NA PODSTICAJ-ZAHETV SPOLJA

16. Da li je udruženje bilo izloženo pritiscima društveno-političkih institucija tokom ovih organizacionih promena? Kakva je bila saradnja sa ovim institucijama?
17. Da li je članstvo bilo aktivno u pripremi i sprovodjenju ovih promena?
- DA NE DOVOLJNO NEDOVOLJNO
18. Da li se ovim promenama izmenio uticaj udruženja na društvo, sredinu;
- a) UTICAJ JE OSTAO ISTI
- b) UTICAJ JE OSTAO NEZNATAN
- c) UTICAJ JE OSLABIO
- d) UTICAJ JE OJAČAO
- e) NEMAM O TOME ODREDJENO MIŠLJENJE
19. U koje druge ustanove, društveno-političke organizacije i samoupravne skupštine udruženje delegira svoje predstavnike:
20. Kakav je odnos udruženja i društveno-političkih organizacija (SSRN, SKJ, Sindikat, Savez omladine), da li je bilo saradnje,

podrške, nesporazuma, ili nerealnih očekivanja;

21. Kakva je saradnja udruženja i odgovarajućih SIZ:

22. Kakva je saradnja udruženja sa društveno-političkim zajednicama (opštinskim, gradskim, međuopštinskim, regionalnim skupštinama, republičkim skupštinom) i njihovim organima (izvršnim i drugim):

23. Kakav je odnos i saradnja udruženja sa istoimenim jugoslovenskom asocijacijom (savezom, udruženjem, društvom):

24. Kako ocenjujete međupokrajinsku, odnosno međurepubličku saradnju udruženja?

25. Kako ove promene utiču na međunarodnu saradnju vašeg udruženja (da li je komplikuju, otežavaju ili ne)?

26. Ima li promena u načinu finansiranja vašeg udruženja? Kako se ono sada finansira (zakružiti tačne odgovore):

- a) upisnine i članarine
- b) pokloni pravnih i fizičkih lica
- c) prihodi od vlastite delatnosti članova udruženja
- d) prihodi od prava svojine udruženja
- e) prihodi od izdavačke delatnosti
- f) deoprihoda od autorskih prava
- g) prihodi na koje se stiču prava po pozitivnim zakonskim propisima
- h) pomoć-dotacije društveno-političkih zajednica, organa, ustanova
- i) dotacije SIZ
- j) ostalo: _____

27. Koji su još poslovi-delatnosti udruženja decentralizovane, tj. prešle u nadležnost osnovnih jedinica udruženja (nabrojati te poslove, manifestacije, programe i sl.):

28. Kako ocenjujete taj stepen decentralizacije (koristan, nužan, nepotreban, preteran, štetan i sl.)?
29. Na koji način osnovne jedinice udruženja učestvuju u odlučivanju o poslovima udruženja na republičkom nivou (način predstavljanja u forumima, obim ovlašćenja i način na koji ih stiču, kako učestvuju u odlučivanju o stvarima udruženja kao celine, ima li nesporazuma izmedju ovih jedinica-sekcija, podružnica i udruženja kao celine?):
30. Kako se finansiraju osnovne jedinice udruženja (podružnice, sekcije i sl.):

ZAVOD ZA PRUĆAVANJE KULTURNOG RAZVITKA

Beograd, Rige od Fere 4, Tel. 181-046, 638-081

Istraživački projekt "Umetnička udruženja",
koji se radi za potrebe Republičke zajednice
kulture Srbije.

UPITNIK ZA ČLANOVE UMETNIČKIH UDRUŽENJA

Naziv udruženja čiji ste član: _____

Naziv podružnice ili sekcije udruženja: _____

Vaše zanimanje: _____

I.

1. Zašto ste se učlanili u udruženje: _____

2. Da li su se ostvarila vaša očekivanja u pogledu

a) većih mogućnosti za umetnički rad
i afirmaciju:	DA	NE
b) većih mogućnosti zazaredu:	DA	NE
c) većih mogućnosti za rešavanje statnih
problemata (stan, zdravstveno, so-
cijalno i penzijsko osiguranje i sl):	DA	NE
d) većih mogućnosti da utičete na kulturni i
društveni život sredine:	DA	NE
e) većih mogućnosti u pogledu zaštite
vaših stvaralačkih sloboda i
autorskih prava:	DA	NE

II.

3. Da li ste do sada bili aktivni u redu vašeg udruženja: DA NE MALO KOSTA
4. Ako niste, možete li nam reći zašto niste:
5. Da li ste do sada imali mogućnosti da utičete na rad udruženja: DA NE MALO KOSTA
6. Da li ste se obratili za pomoći vašem udruženju zbog povrede nekih vaših profesionalnih prava, saatragejući da vam ono može i treba pomoći:
- a) CBRA'AO SAM JE: POMOGLO MI JE NIJA MI POMOGIO
 - b) NIJAM SE CBRA'AO: NIJA TREBALO NIJAM VERUVAL DA VOLI POMOĆI
7. Da li ste preko udruženja učestvovali u donošenju ili predlagaju:
- a) zakonskih propisa koji regulišu vaš profesionalni položaj: DA NE
 - b) mera kulturne politike od uticaja na vaš rad i vašu sredinu: DA NE
 - c) raspodele finansijskih sredstava namenjenih redu udruženja ili pomoći njegovim članovima: DA NE
8. Da li je rukovodstvo udruženja vodilo, po vašem mišljenju, računa o željama i potrebama članstva: DA NE NE ZNAM
9. Imate li utisak da udruženjem rukovodi uzak krug ljudi: DA NE NE ZNAM

10. Imate li u vašem udruženju, po vašem mišljenju:

a) grupa koje koriste udruženje za ostvarivanje svojih privatnih interesa:

DA NE NE ZNAM

b) pojedince koji funkcije u udruženju koriste za ostvarivanje vlastitih interesa:

DA NE NE ZNAM

11. Šta mislite, kako takve grupe ili pojedinci mogu da se omoguće:

III.

12. Kako ste obavešteni o radu vašeg udruženja (podvući najpribližniji odgovor):

DOBRO DOVOLJNO SLABO NIKAKO

13. Ako ste slabo ili nikako obavešteni, zbog čega je to tako:

IV.

14. Šta je pozitivno u radu vašeg udruženja (možete zaokružiti više odgovora):

- a) radi na afirmaciji profesije
- b) štiti interese svoga članstva
- c) utiče na mene kulturne politike
- d) nešto drugo - šta?

15. Šta, po vašem mišljenju, nije dobro u redu vašeg udruženja:

- a) ne radi na afirmaciji profesije
 - b) ne štiti interese svoga članstva
 - c) ne učiće na mene kulturne politike
 - d) nešto drugo - Šta? _____
-
-

v.

16. Da li ste obavešteni o nedavnim promenama

u organizaciji vašeg udruženja: DA NE

17. Da li ste učestvovali u raspravama o

tim promenama: DA NE

18. Šta mislite, da li ove promene znače
veli stepen demokratičnosti u redu
udruženja: DA NE NE ZNAM

19. Da li one uvećavaju prava članova
udruženja: DA NE NE ZNAM

20. Da li one doprinose velikom uticaju
udruženja u društvu: DA NE NE ZNAM

21. Da li one doprinose neposrednjem
kontaktu članova sa udruženjem: DA NE NE ZNAM

22. Da li ove promene umanjuju vaše izglede
da lakše ostvarujete vaše interese kroz
udruženje:

a) zaradu:	DA	NE	NE ZNAM
b) socijalno, zdravstveno i
penzijsko osiguranje:	DA	NE	NE ZNAM
c) mogućnost dobijanja poslova:	DA	NE	NE ZNAM
d) rešavanje stambenih pitanja:	DA	NE	NE ZNAM
e) dobijanje radnog prostora:	DA	NE	NE ZNAM
f) zaštitu stvaralačkih sloboda
i autorskih prava:	DA	NE	NE ZNAM
g) umetničku i stručnu afirmaciju:	DA	NE	NE ZNAM
h) zaštite neke druge svoje
interese - navesti koje?			

i zaokružite svoj odgovor: DA NE NE ZNAM

23. Da li se ovim promenama komplikuje
rad udruženja:

DA NE NE ZNAM

24. Da li one otežavaju ili olakšavaju
opštenje među članovima: OTEŽAVAJU OLAKŠAVAJU NE ZNAM

25. Da li one razbijaju ili doprinose
jedinstvu udruženja: RAZBIJAJU DOPRINOSU JEDINSTVU NE ZNAM

26. Da li one uvećavaju mogućnost vašeg
ličnog uticaja na poslove udruženja: DA NE NE ZNAM

27. Kode li one da vas učine aktivnijim

u radu udruženja:

DA

NE

NE ZNAK

28. Da li se delegatskim sistemom uvećava

ili umanjuje odgovornost funkcionera

udruženja prema članstvu:

UVEĆAVA

UMANJUJE

NE ZNAK

29. Da li ve promene koriste više:

- a) članovima udruženja
- b) užim neformalnim grupama u udruženju
- c) spoljnim, političkim faktorima
- d) nekom drugom - kome? _____

(podvucite odgovor za koji se opredelите)

30. Šta biste još želeli da kažete o promenama u vašem udruženju,

a što smo zaboravili da vam pitemo: _____

Rivale van na saradnji!